

Jihočeská univerzita
Zdravotně sociální fakulta

**Zooterapie u žáků se speciálními vzdělávacími
potřebami v okrese Tábor**

Bakalářská práce

4. května 2012

Jitka Kratochvílová Havlová

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá významem zooterapie jako metody ucelené rehabilitace a to u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Definiuje pojem ucelené rehabilitace a její jednotlivé části. Dále se zaměřuje na prostředky a cíle pedagogické rehabilitace.

Popisuje základní terminologii ve speciální pedagogice, definuje druhy postižení a jejich klasifikaci. Zabývá se způsobem zařazování žáků do speciálního vzdělávání, objasňuje termíny integrace, inkluze. Seznamuje s metodami používanými ve speciálním vzdělávání. Zaměřuje se zejména na význam zvířete u dítěte s postižením a to z pohledu bio-psycho-sociálního.

Ústředním tématem je zooterapie, jednotlivé formy, možnosti využití, cíle a metody. V práci je popsána canisterapie, hipoterapie, felinoterapie a terapie za pomoci ostatních zvířat.

Praktická část práce je zaměřena na zkušenosti ZŠ speciálních v okrese Tábor se zooterapií. Výzkum je zaměřen na to, zda tyto základní školy využívají některou z forem zooterapie ve výuce nebo jako doplňkovou metodu, popř. zda znají tyto terapie a považují je za přínosné pro rozvoj dítěte s postižením. Dále bakalářská práce zkoumá četnost a financování zooterapií.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the importance of zoo therapy as a method of comprehensive rehabilitation, particularly among pupils with special educational needs. It defines the concept of comprehensive rehabilitation and its individual parts. It is then focused on resources and goals of the pedagogical rehabilitation.

The thesis describes the basic terminology in special pedagogy, defines the types of affections and their classification. It discusses a process of placing pupils in the special education, explains the terms of integration and inclusion. It introduces the methods used in the special education. It is focused in particular on the importance of an animal for a child with the affection, in particular from the bio-psycho-social perspective.

The central theme is zoo therapy, individual forms, utilization possibilities, goals and methods. The work describes canine therapy, hippo therapy, feline therapy and a therapy with the help of other animals.

The practical part of the thesis is focused on the experience with zoo therapy in special primary schools in the district Tábor. The research is focused on a question whether these primary schools are using some form of zoo therapy in teaching or as a supplementary method or whether they know these therapies and consider them to be beneficial for the development of a child with disability. The bachelor thesis also examines the frequency and financing zoo therapy.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma: Zooterapie u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v okrese Tábor jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě- v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1989Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. května 2012

Jitka Kratochvílová Havlová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému školiteli Mgr. Jaroslavě Eisertové PhD. za cenné rady, informace, pomoc a odborné vedení mé bakalářské práce. Poděkování patří také všem Základním školám za ochotu a vstřícnost při provádění výzkumu.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 Současný stav dané problematiky	9
1.1 Ucelená rehabilitace	9
1.1.1 Pedagogická rehabilitace	10
1.2 Speciální pedagogika	10
1.2.1 Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami	11
1.2.2 Diagnostika dětí se speciálně vzdělávacími potřebami	12
1.2.3 Integrace- inkluze	14
1.2.4 Postižení zraku.....	15
1.2.5 Postižení sluchu	16
1.2.6 Narušená komunikační schopnost	17
1.2.7 Tělesné postižení a zdravotní oslabení	18
1.2.8 Mentální postižení.....	19
1.2.9 Autismus	20
1.2.10 Dílčí deficity	21
1.2.11 Poruchy chování	22
1.2.12 Metody ve speciálním vzdělávání.....	22
1.3 Význam zvířete pro dítě	23
1.4 Zooterapie	24
1.4.1 AAA – Animal Assisted Activities.....	25
1.4.2 AAT- Animal Assisted Therapy	26
1.4.3 AAE- Animal Assisted Education	26
1.4.4 AACR- Animal Assisted Crisis Response.....	27
1.5 Canisterapie.....	28
1.6 Hiporehabilitace	29
1.7 Felinoterapie.....	30
1.8 Malá zvířata a domácí mazlíčci v terapii	32

Cíl práce.....	33
2 Metodika výzkumu.....	34
2.1 Metody výzkumu	34
2.2 Metodický postup výzkumu.....	35
2.3 Charakteristika zkoumaného souboru.....	35
3 Výsledky.....	36
4 Diskuse	56
5 Závěr.....	60
6 Seznam použitých zdrojů:	62
7 Klíčová slova	65
8 Přílohy	66

ÚVOD

"Zvířata nejsou naši bližní, nejsou ani naši poddaní; jsou to jiné národy, chycené spolu s námi v síti života a času".

Henry Beston

Od nepaměti lidé vyhledávali společnost zvířat. A zvířata nesloužila jen k užitku. Lidé brzy přišli i na to, že zvířata, zvláště pak některé druhy, mohou být nejen pomocníky ale i společníky. Pes jako přítel člověka je toho jasným důkazem. A v čem je vlastně síla zvířat? V čem je ukryté tajemství vztahu člověk a zvíře? Prostřednictvím zvířat vnímáme i část přírody, kterou si nosíme každý sám v sobě. Někdy stačí jen dotek nebo pohled, abychom se dokázali cítit lépe. Někdy stačí vymluvit se ze svých starostí i radostí „němé duši“. Stačí, že naslouchá, že je nablízku, nehodnotí a má nás stále stejně ráda. Je to vztah. A dokáže být velice pevný, pokud o něj umíme správně pečovat. Z tohoto principu vychází i zooterapie. Dá se říci, že je to terapie, kdy se přenáší pozitivní účinky zvířete na člověka. Prostřednictvím působení zvířete na dítě, dospělého nebo seniora, může docházet ke zlepšení psychických ale také fyzických funkcí. Zvíře dokáže navodit nejen pocity blaha, radosti a spokojenosti, ale může nám pomoci relaxovat třeba tím, že dojde k uvolnění napětí ve svalech. Se zvířaty je vždy možné nějak komunikovat, nepředstírají, dokážou nabízet hru, vynucují si pozornost, nechají o sebe pečovat a za naši péči nás odmění oddaností. Právě díky tomuto pozitivnímu kontaktu se zvířetem se u člověka může snížit jeho úzkost, napětí či obavy a strachy. Pokusíme-li se nad tímto zamyslet, bude víc než patrné, že slovo terapie zde má svoje opodstatnění (7).

Zooterapii si v dnešní době získává stále širší uplatnění. A to také v pedagogické sféře, kdy u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami může vést nejen k vítanému rozptýlení a radosti, ale také k pohybové koordinaci, rozvoji jemné a hrubé motoriky, sebeuvědomování, schopnosti verbální a neverbální komunikace a relaxaci. Velký význam hraje zooterapie u žáků s mentální retardací a kombinovaným postižením, kdy je zvíře velmi vhodným stimulem pro dítě a působí tak na jeho další rozvoj. Protože

dlouhodobě pracuji s dětmi se zdravotním znevýhodněním, zaměřila jsem se na zooterapii právě u této cílové skupiny a pokusila se posílit význam zooterapie jako plnohodnotné metody ucelené rehabilitace (12).

1 Současný stav dané problematiky

Ucelená rehabilitace je současné pojetí rehabilitace, která je chápána jako interdisciplinární obor. Zahrnuje péči léčebnou, pracovní, sociální a pedagogickou. Pedagogická rehabilitace je doménou speciální pedagogiky, kde jsou využívány speciální metody, prostředky a postupy (12). Mezi terapiemi praktikovanými ve speciálně pedagogické praxi zaujímá zooterapie svým způsobem výjimečné postavení vzhledem k tomu, že terapeutickým prostředkem je kromě člověka jiný živý tvor (32). Zooterapie je terapií za přítomnosti zvířat. Nejčastěji používanými zvířaty jsou pes a kuň, často používaná je i kočka, ale ta nemusí být vždy vstřícná (7). Dalšími používanými zvířaty, která se dají poměrně dobře ochočit, jsou hlodavci- morčata, křečci, králíci. Zajímavá zvířata zejména k pozorování jsou želvy, hadi, rybičky apod. (18).

1.1 Ucelená rehabilitace

Termín „ucelená“ (komprehenzivní) rehabilitace u nás první použil J. Jesenský, který ji podle zaměření, charakteru jednotlivých institucí a prostředků, které jsou při ní aplikovány, rozčlenil na čtyři hlavní složky: rehabilitaci léčebnou, pracovní, sociální a pedagogickou. Jejím cílem a smyslem je pokud možno co nejúplnější začlenění lidí se zdravotním postižením do aktivního života majícího očekávanou kvalitu (12). Ucelenost v rehabilitaci znamená především včasnost, návaznost jednotlivých složek rehabilitace a také komplexnost. Ucelené provádění rehabilitace je důležité nejen pro osobu se zdravotním postižením, ale ve svém důsledku efektivní i pro stát a celou společnost. Působení ucelené rehabilitace musí mít meziresortní charakter, což znamená, že její činnost a její výsledky budou mít dopad do oblasti sociální, zdravotní a do jiných oblastí (13).

Také u dětí se zdravotním postižením hovoříme o ucelené rehabilitaci, která se skládá z rehabilitace léčebné, sociální a pedagogické. Teprve v době dospívání se uplatňuje i rehabilitace pracovní (33). Hlavním cílem u rehabilitace dětí je podpora

vývoje dítěte, který je postižením narušen. Jedná se o vývoj ve všech směrech: v hybnosti, smyslovém vnímání, řeči, rozumových schopnostech, herních dovednostech, soběstačnosti, společenských vazbách a později také v oblasti vzdělávání a přípravy na povolání (33). Jedná se o holistický (celostní) pohled na člověka, tedy v rovině bio-psycho- socio- spirituální (12). U dětí a mládeže se zdravotním postižením je velmi důležitá rehabilitace pedagogická (33).

1.1.1 Pedagogická rehabilitace

Tento pojem je nový a není zakotven v žádném právním předpise (33). Pedagogická rehabilitace je jednou z oblastí ucelené rehabilitace a obsahem odpovídá pedagogickému působení a vzdělávání osob se zdravotním postižením v rámci speciální pedagogiky. Předpokládá spolupráci a provázanost s dalšími složkami ucelené rehabilitace (13). Pedagogická rehabilitace je určena osobám, kterým jejich zdravotní postižení neumožňuje dosáhnout odpovídající úrovně vzdělání běžnými pedagogickými prostředky. Cílem pedagogické rehabilitace je dosáhnout u těchto osob, při respektování jejich individuálních potřeb, možností a společenské situace, co možná nejvyššího stupně vzdělání a optimální kvalifikace. Prostřednictvím výchovy a vzdělání tak podpořit rozvoj jejich osobnosti, jejich samostatnost a aktivní zapojení do všech obvyklých aktivit života (33).

1.2 Speciální pedagogika

Speciální pedagogika je disciplína orientovaná na výchovu, vzdělávání a celkový osobnostní rozvoj znevýhodněného člověka s cílem dosáhnout co možná nejvyšší míry jeho sociální integrace, a to včetně pracovních a společenských možností uplatnění (29). V popředí zájmu stojí člověk, jehož životní situace je ovlivněna

znevýhodněním a který potřebuje ve své sociální existenci odbornou pomoc a vhodnou podporu. Speciální pedagogika není vědou o postižení, ale o člověku. Cílem speciální pedagogiky je maximální rozvoj člověka s postižením a dosažení maximální úrovně jeho socializace (23). Speciální pedagogika je rozdělena na jednotlivé oblasti (tzv. pedie), které se věnují různým druhům postižení. Somatopedie je zaměřena na výchovu a vzdělávání osob s tělesným postižením a dlouhodobým onemocněním. Tyflopédie (oftalmopedie) se zabývá osobami se zrakovým postižením. Surdopedie se zabývá osobami se sluchovým postižením. Logopedie má na starost osoby s narušenou komunikační schopností (vady a poruchy řeči). Psychopedie je speciální pedagogika osob s mentálním postižením, případně s psychickými poruchami. Etopedie se zabývá osobami s poruchami chování a sociálními deviacemi. Speciální pedagogika osob s dílčími nedostatky se týká jedinců se specifickými poruchami učení a poruchy spojené s LMD (Lehká mozková dysfunkce). Speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením (s více vadami) můžeme rozdělit na mentální + další postižení, dvě či více postižení, která nejsou vzájemně podmíněna a chybí mentální defekt a autismus (27).

1.2.1 Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami

Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami je zpracováno v zákoně č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (36). Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. Zdravotním postižením je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování. Zdravotním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání. Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, nařízená ústavní

výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu. Speciální vzdělávací potřeby dětí, žáků a studentů zjišťuje školské poradenské zařízení. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení. (36). Současná koncepce vzdělávání v ČR spatřuje prioritu v inkluzi co největšího počtu žáků a studentů se speciálně vzdělávacími potřebami do běžných typů škol a školských zařízení. S tím souvisí i respektování práv na dosažení odpovídajícího stupně vzdělání a rozvoj individuálních předpokladů jedinců se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením. V oboru speciální pedagogiky se diagnostika týká znevýhodněného nebo zdravotně postiženého jedince, jeho osobnosti, možnosti jeho výchovy a vzdělávání. Tím se stává důležitým východiskem další odborné péče o tohoto jedince, a tak má vlastně i nepřímý vliv na možnost jeho uplatnění ve společnosti a na kvalitu jeho dalšího života (26). Specifičnost práce speciálních škol spočívá v modifikaci učebních plánů, kdy úpravy učebních plánů odpovídají druhu a stupni postižení. Důležité je rovněž respektování základních pedagogických zásad- přiměřenosti a názornosti a používání speciálních didaktických a kompenzačních pomůcek. Je patrný individuální přístup, snížený počet žáků ve třídě, využití funkce asistenta pedagoga a spolupráce s poradenským zařízením (27).

1.2.2 Diagnostika dětí se speciálně vzdělávacími potřebami

Diagnostika ve speciální pedagogice se zabývá průběhem dosavadního vývoje jedince a snaží se zjistit příčiny možných vývojových odchylek s ohledem na další rozvoj jeho osobnosti a uplatnění. Každý člověk je jedinečnou bytostí, která je na jedné straně ovlivňována svým sociálním prostředím, ale na straně druhé i ona sama toto prostředí přetváří a mění (26). V komplexním diagnostickém přístupu má nezastupitelné

místo speciálněpedagogické vyšetření. Provádí ho odborníci- psychologové, speciální pedagogové a to v pedagogicko-psychologických poradnách nebo ve speciálně pedagogických centrech (27). Zaměřují se na diagnostiku zejména těchto oblastí:

- motorika- jemná, hrubá, senzomotorika, grafomotorika, motorika artikulačních orgánů
- percepce- vestibulární, zraková, sluchová, rytmická, kinetická
- komunikace- verbální, neverbální
- rozumové schopnosti
- lateralita- dominantnost ruky a oka
- prostorová a časová orientace
- sociální faktory- rodinné zázemí, školní prostředí
- chování
- úroveň schopností a dovedností- zejména školních dovedností (26)

Zařazení do potřebné formy vzdělávání provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a se souhlasem zákonného zástupce dítěte (27). Systém vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami zahrnuje alternativní nabídku forem vzdělávání doplněnou systémem poradenské péče. Novým trendem ve speciálním vzdělávání představuje vzdělávání těchto žáků formou individuální integrace v běžném vzdělávacím proudu. Integrace zde neznamena pouhé zařazení žáků a dětí se speciálními vzdělávacími potřebami mezi zdravé vrstevníky, ale zajištění vhodných podmínek ke vzdělávání, včetně zabezpečení potřebného objemu individuální speciálně pedagogické, preventivní a psychologické péče (29).

1.2.3 Integrace- inkluze

Velmi důležitými a často používanými pojmy v oblasti vzdělávání osob se specifickými vzdělávacími potřebami jsou integrace a inkluze. Integrace ve speciální pedagogice je pojem, který lze chápat jako spolužití postižených a nepostižených při přijatelně nízké míře konfliktnosti vztahů těchto skupin. Sociální integrace je pak začleňováním člověka do společnosti a je přirozeným jevem pro každého člena společnosti (29). Integrace je především procesem ve smyslu začleňování jedince do společnosti, ale také ve významu, jak my sami jsme schopni tento proces přirozeně akceptovat a identifikovat se s ním (11). Komplikace mohou nastat u minoritních skupin (etnické, náboženské, osoby s postižením), které se odlišují od většinové populace. Pro handicapovaného jedince je důležitá školská integrace, pracovní integrace, společenská integrace. Vývoj v přístupu začleňování handicapovaných osob do společnosti přechází k modernímu trendu tzv. inkluzivnímu vzdělávání. Inkluze je proces, kdy se osoby s postižením mohou v plné míře zúčastňovat všech aktivit stejně jako lidé bez postižení. V inkluzivním přístupu jsou lidé s postižením zapojováni do všech běžných činností, a pokud je to možné, bez použití speciálních prostředků a postupů. Na rozdíl od integračních postupů, které využívají speciální pomoci, podpory a prostředků k začleňování jedince s postižením do společnosti. Hlavní myšlenkou inkluze je, že být odlišný je normální (29). Inkluze není výhoda, kterou by si dítě muselo zasloužit zvládnutím požadavků školy, ale automatické právo které se nevyužije jen tehdy, když speciální vzdělávání představuje variantu ještě lepší (resp. když by inkluzivní vzdělávání mohlo dítě poškodit). K podpoře inkluze přispívají i nižší počty žáků ve třídách a podpůrně -asistenční i osobní servis pro žáky se specifickými potřebami, tedy i pro žáky se zdravotním postižením. Integrace a inkluze nejsou autonomními protipóly řešení problémů lidí s postižením, spíše se jejich metodické postupy vzájemně doplňují a prolínají (21).

1.2.4 Postižení zraku

Za osobu se zrakovým postižením (z pohledu tyflopédie) považujeme toho jedince, který i po optimální korekci (medikamentózní, chirurgické, brýlové apod.), má v běžném životě problémy se získáváním a zpracováváním informací zrakovou cestou (29). Příčinou zrakového postižení může být vada nebo porucha v kterékoliv části zrakového ústrojí. Vrozené vady zraku bývají často geneticky podmíněné nebo způsobené infekční chorobou matky v období těhotenství. V postnatálním období se mohou objevit nejčastěji zákaly, záněty, nádory, následky intoxikace nebo úrazů (23, 27, 29).

Klasifikace zrakových vad podle WHO (SONS)

1. střední slabozrakost
2. silná slabozrakost
3. těžce slabý zrak
4. praktická nevidomost
5. úplná nevidomost (29)

1.2.4.1 Výchova a vzdělávání osob s postižením zraku

V současné době mají u nás žáci s postižením zraku možnost vzdělávat se jak na běžných školách (mateřských, základních, středních), tak ve speciálních školách zaměřených na vzdělávání zrakově postižených. Základním předpokladem pro úspěšné vzdělávání zrakově postižených osob jsou různé formy kompenzace- speciální pomůcky (optické, digitální přístroje, speciální počítačové techniky). Dorozumívání běžnou řečí je obvykle možné, proto jde o pomůcky nahrazující vizuální vjemy zvukovou nebo

hmatovou alternativou. Důležité jsou i úpravy prostor ve třídě, dostatek světla, omezení hluku apod. (27, 30).

1.2.5 Postižení sluchu

Sluchové postižení je následkem organické nebo funkční poruchy v kterékoli části sluchového analyzátoru, sluchové dráhy a sluchových korových center. Příčinou postižení mohou být geneticky podmíněné vady, infekční onemocnění matky v průběhu těhotenství. Získaná postižení sluchu vznikají jako následek prodělaných onemocnění (záněty, nádory) nebo úrazů hlavy (23, 27).

Klasifikace sluchového postižení

1. lehká nedoslýchavost
2. střední nedoslýchavost
3. středně těžká nedoslýchavost
4. těžká nedoslýchavost
5. úplná hluchota (29)

1.2.5.1 Výchova a vzdělávání osob s postižením sluchu

Rozdíl v pedagogice sluchově handicapovaných osob je mezi lidmi s vrozeným a získaným postižením. Doba vzniku sluchového postižení má velký význam z hlediska komunikačních schopností. Při významném oslabení nebo absenci sluchových vjemů v raném dětství dochází k významnému deficitu ve vývoji myšlení a řeči. Zaostává porozumění pojmům a souvislostem, zvládnání logických operací a nevytváří se řeč. U těchto osob je nutné použít alternativní formy komunikace jako je znakový jazyk, orální

metoda nebo bilingvální přístup, kdy je využito jak běžného jazyka (odezírání, mluvení, čtení, psaní), tak znaková řeč (29). Nejrozšířenější přístup ve školách je tzv. totální komunikace, kdy se kombinuje znakový jazyk, mluvená řeč, prstová abeceda, odezírání, psaní, mimické i gestikulační prvky a směřuje tím k jedinému cíli: dorozumět se s okolím. Dítě se sluchovým postižením může být vzděláváno v běžné škole nebo škole se speciálně zaměřeným programem pro sluchově handicapované. Způsob terapie a vzdělávání dítěte se sluchovou vadou závisí na individuálním případě neslyšícího nebo nedoslýchavého jedince a opírá se o diagnostiku a zdravotní a pedagogicko-psychologické vyšetření (30).

1.2.6 Narušená komunikační schopnost

Narušená komunikační schopnost se netýká pouze mluvené řeči, ale zahrnuje i formu grafickou a mimoverbální prostředky (29). Dominantním dorozumívacím prostředkem je bezesporu řeč. Předpokladem pro komunikaci mluvenou řečí je dobré sluchové vnímání, správná funkce mozkových řečových center a motoriky mluvidel a dostatečná kapacita inteligence. Problematikou vad a poruch řeči a pomoci při jakýchkoliv problémech s komunikací se zabývá logopedická péče. Komunikační schopnost může být narušena z mnoha příčin. Může se vyskytovat v souvislosti s opožděným vývojem, organickým poškozením CNS, v důsledku sluchového postižení, poškození mluvidel nebo psychickými faktory. Velký význam hraje rodinné prostředí. Obtíže v komunikaci způsobuje i nedostatek podnětů nebo nevhodný příklad komunikace (23, 29).

1.2.6.1 Výchova a vzdělávání osob s narušenou komunikační schopností

Děti s narušenou komunikační schopností bývají nejčastěji vzdělávány v běžných typech škol. Pro děti s těžkými vadami řeči mohou být zřizovány MŠ a ZŠ logopedické.

Výrazně pomáhá logopedická péče, jak školního, tak klinického logopeda. Kompenzací bývá používání alternativních metod komunikace, velkou pomocí se stalo používání počítače (30).

1.2.7 Tělesné postižení a zdravotní oslabení

Okruh zájmu somatopedie zahrnuje osoby s postižením hybnosti (tělesně postižené), dlouhodobě nemocné a zdravotně oslabené. U jediného člověka se mohou i nemusí vyskytovat všechny tyto aspekty. Poruchy hybnosti mohou být primární (následek přímého poškození pohybového ústrojí) nebo sekundární (omezení nebo ztráta hybnosti v důsledku jiné nemoci nebo poruchy) (23). Příčiny vzniku se různí podle toho, zda se jedná o vrozené vady nebo vady získané v průběhu života. U vrozených vad bývají poruchy hybnosti spojené nejčastěji s dětskou mozkovou obrnou (poškození CNS v prenatálním nebo perinatálním období), méně často jde o vrozené vývojové vady (tělesné malformace, rozštěpové vady apod.). U získaných tělesných a pohybových handicapů jde především o úrazy a následky závažných onemocnění. Jak vrozené vady, tak i následky později vzniklých postižení, se mohou zřetelně odrazit také fyzicky jako deformace narušující vzhled člověka. Jelikož jsou viditelné, vyvolávají výrazný handicap (30).

1.2.7.1 Výchova a vzdělávání osob s tělesným postižením a zdravotním oslabením

Z hlediska výchovy a vzdělávání mají děti s tělesným handicapem příležitost vzdělávat se v běžných školách všech typů a stupňů a existují i školy specificky zaměřené na vzdělávání dětí s tělesným handicapem. V závislosti na intenzitě pohybového postižení potřebuje každý tělesně handicapovaný jedinec pro svůj optimální vývoj určitou míru a určitý typ podpory. K výraznému zkvalitnění života osob

s tělesným handicapem přispívají kompenzační pomůcky a také bezbariérové úpravy (30).

1.2.8 Mentální postižení

Mentální retardace se vztahuje k podprůměrnému obecně intelektuálnímu fungování osoby, stává se zřejmou v průběhu vývoje a je spojena s poruchami adaptačního chování. Poruchy adaptace jsou zřejmé z pomalého tempa dospívání, snížené schopnosti učit se a z nedostatečné sociální přizpůsobivosti (22). Mentální retardace postihuje nejen mentální schopnosti, ale celou lidskou osobnost, má vliv na úroveň rozumových schopností, týká se rovněž emocí, komunikačních schopností, sociálních vztahů a možností společenského a pracovního uplatnění (23). Asi žádný jiný druh handicapu nečiní člověka tak zvláštním a odlišným jako mentální retardace. Příčiny vzniku mentálního postižení jsou velice různorodé., vždy ale jde o závažné organické nebo funkční postižení mozku. A to v důsledku genetických poruch (Downův syndrom), metabolických poruch (fenyلكetonurie), intoxikace, následky traumat (hypoxie, asfyxie během porodu), následky úrazů, nádorů nebo degenerativního onemocnění mozku (zejména u starších osob) (29).

1.2.8.1 Klasifikace mentálního postižení

Lehká mentální retardace IQ 50-69 se projevuje obtížemi v učení, zahrnuje slabomyslnost a lehkou mentální abnormalitu. Většina osob je schopna pracovat a uplatnit se ve společnosti (29).

Středně těžká mentální retardace IQ 35- 49 se projevuje značně opožděným vývojem v dětství, zahrnuje středně těžkou mentální abnormalitu. Většina osob je schopna dosáhnout určité míry nezávislosti v samostatnosti a v sebeobsluze. Zvládnutí života v běžné společnosti je možné s různou mírou podpory a je značně individuální (29).

Těžká mentální retardace IQ 20- 34 zahrnuje těžkou mentální abnormalitu a projevuje se potřebou soustavné pomoci. Včasná rehabilitační, výchovná a vzdělávací péče může významně přispět k rozvoji motoriky, rozumových schopností a samostatnosti v některých úkonech lidského života (29).

Hluboká mentální retardace IQ nižší než 20 zahrnuje hlubokou mentální abnormalitu, omezení ve schopnosti porozumět i jednoduchým instrukcím a projevuje se vážnými omezeními v sebeobsluze, komunikaci i mobilitě (29).

1.2.8.2 Výchova a vzdělávání osob s mentálním postižením

Děti s mentálním postižením se mohou integrovat v běžné škole (efektivní zejména u lehkého až středního stupně mentálního postižení). Další možností je vzdělávání na základní škole praktické. Žáci s těžkou mentální retardací, případně s kombinovaným postižením, se mohou vzdělávat v základní škole speciální. U žáků s hlubokou mentální retardací existují speciální vzdělávací programy na bázi tzv, rehabilitačních tříd. Zaměřují se na rozvoj elementárních schopností a dovedností v nejjednodušší formě (např. metoda bazálního dialogu) (29). Jeden z charakteristických rysů mentální retardace je snížená schopnost se učit doprovázená nižší kapacitou paměti a intenzivnějším zapomínáním. Z těchto důvodů je potřebné nabyté vědomosti a dovednosti opakovat a udržovat prakticky v průběhu celého života člověka. Výchova a vzdělávání dětí s mentálním postižením si žádá dobré pedagogické vedení jak ze strany pedagogů tak i rodičů (30).

1.2.9 Autismus

Autismus patří mezi pervazivní (t.j. vše pronikající) vývojové poruchy a projevuje se již od počátku vývoje dítěte (od narození, eventuelně v prvních letech života). Zasahuje téměř všechny psychické funkce, mění chování a projevy dítěte a tím i

interakci s okolím. Jde o závažnou poruchu, která výrazně modifikuje možnosti vzdělání dítěte a zařazení do společnosti (22). Triáda poškození se týká sociální interakce, komunikace a představivosti. Jde o neschopnost dobře se orientovat v prostředí a vzájemně se dorozumět, jedinci často nechápou smysl a užití řeči, ani své či cizí emoce, neumí transformovat zkušenosti do jiných situací, mohou mít úzkost a zmatek ze změn. Značná část „autistů“ má závažné poruchy chování (27). Až v 80 procentech případů jsou autistické obtíže kombinovány s mentální retardací, což situaci výrazně komplikuje. Příčiny autismu nejsou dostatečně prozkoumány, jde pravděpodobně o neurologicky podmíněné poruchy související s odchylkami v činnosti určitých částí mozku. Při vzniku autistické poruchy u konkrétního jedince se obvykle setkává několik faktorů současně- multifaktoriální etiologie (29). Klíčové dovednosti zahrnuté ve vzdělávacím programu jsou komunikace, sebeobsluha, pracovní dovednosti a sociální dovednosti. Klienti s autismem potřebují především vizuální podporu (8).

1.2.10 Dílčí deficity

Nejčastějším druhem znevýhodnění, které řadí dítě do kategorie žáků se speciálními potřebami, jsou poruchy učení. Jde o specifické potíže, někdy označované jako specifické poruchy učení. Mezi poruchy učení patří dyslexie, dysgrafie, dysortografie dyspraxie, dysmúzie, dyskalkulie, a poruchy spojené s LMD (Lehká mozková dysfunkce)-, ADD (Attention Deficit Disorder- syndrom poruchy pozornosti) a ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder- syndrom narušené pozornosti spojený s hyperaktivitou) (27). Příčinou není nedostatek snahy ani lajdáctví. Pravděpodobnou příčinou je diagnostikování lehké mozkové dysfunkce (LMD), tedy následek drobného organického poškození mozku. To vzniká nejčastěji v prenatálním a perinatálním období. Významnou roli hrají i dědičné vlivy. Uvedené příčiny se mohou objevovat ve vzájemné kombinaci. U některých případů je etiologie nejasná, případně se usuzuje na souvislost s neurotickými či psychickými obtížemi (29).

1.2.11 Poruchy chování

Pojmem poruchy chování se označuje takové chování, při němž dochází k porušování sociálních (etických a právních) norem a to ve věku, kdy by je dítě mělo pochopit a dodržovat je (22). Z hlediska agresivity se poruchy chování dělí na neagresivní a agresivní. Při neagresivních projevech dochází k porušování sociálních norem, ale jednání a chování nemá prvky agresivity (dětské lži, záškoláctví, krádeže, toulání, drogová problematika). Agresivní projevy jsou charakteristické porušováním sociálních norem a jsou často spojeny s omezováním základních práv ostatních. Typická bývá neschopnost empatie, lhostejnost, dominance vlastních potřeb, nedostatek sebeovládání, impulzivita, schází pocit viny. Příčiny vzniku je možné hledat ve vlivu sociálního prostředí, genetické dispozici, oslabení nebo poruše centrální nervové soustavy (28).

1.2.12 Metody ve speciálním vzdělávání

Ve speciální pedagogice se setkáme s pojmy, které bývají častěji spojovány s medicínou či příbuznými obory. Jedná se o termíny rehabilitace a terapie. Rehabilitace je cílený proces, který má umožnit člověku s postižením dosáhnout optimální mentální, fyzické a sociálně funkční úrovně ve smyslu dosažení vyšší úrovně nezávislosti. Netýká se pouze nápravy poškozených funkcí, ale jde o rozvoj schopností v oblasti fyzické, psychické a sociální. Pod tento pojem řadíme léčebnou, pracovní, pedagogickou a sociální rehabilitaci. Terapie zde není vnímána jako provádění lékařských zásahů, z pohledu speciální pedagogiky jde o odborný postup, který pomáhá dosahovat výchovných a vzdělávacích cílů. Do terapií speciální pedagogiky řadíme arteterapii, muzikoterapii, ergoterapii, zooterapii (29). Arteterapie- výtvarná terapie, představuje soubor uměleckých technik a postupů, které mají kromě jiného za cíl změnit sebehodnocení člověka, zvýšit jeho sebevědomí, integrovat jeho osobnost a přinést mu

pocit smysluplného naplnění života (12). Muzikoterapie- ke svému léčebnému působení na člověka využívá hudby a jejích prvků, obsahem je léčebně výchovný proces zaměřený na podporu a zlepšení vztahů člověka k sobě samému a jeho okolí, je považována za účinnou formu neverbální komunikace (12). Ergoterapie- pracovní terapie- využití práce, vykonaná smysluplná práce pomáhá klientovi v rámci psychosociální rehabilitace, aby lépe přijímal požadavky běžného života, aby aktivně vstupoval do kontaktu s jinými lidmi a byl užitečný (12). Zooterapie- je metoda ucelené rehabilitace za podpory a přítomnosti zvířat, této problematice se věnuji ve své práci podrobněji. Z dalších terapií je možné využít metodu bazálního dialogu, dramaterapii, terapii hrou atd. (29).

1.3 Význam zvířete pro dítě

Z hlediska vývojové psychologie je pro dítě do tří let milé domácí zvířátko něčím pohyblivým na podívanou a pro zábavu. Pro děti předškolního věku je to živá hračka a má tedy i výchovnou funkci. Pro děti od osmi či devíti let má zvíře v rodině již nezastupitelný význam. Pomáhá rozvíjet rodičovské pečovatelské postoje, odpovědnost, něžnost. Starší školáci jsou zpravidla schopni učenlivé zvíře, jako je pes, i něco naučit a cvičit je. Pouhá přítomnost zvířat blahodárně působí i u dětí s různým druhem a stupněm postižení a při různých onemocněních. Rozvíjí se léčba za cílevědomé asistence psů- canisterapie. Terapeuticky připravení psi mají pozitivní výsledky ve styku s dětmi postiženými vážnějším stupněm mentální retardace. Projevil se příznivý vliv na komunikační schopnosti těchto dětí a na jejich sociabilitu (17). Mentálně postižené dítě a pes si většinou nějak zvláštně rozumějí, jako by měli svoji vlastní řeč...dobře se navzájem chápou. Pes plní roli společníka, dítě s ním udržuje hmatový a zrakový kontakt, soustředí se na něj a snaží se na něj mluvit. Stupeň změn u mentální retardace závisí na podnětnosti prostředí, na tom, kolik nových zážitků prožívá- tady je role psa nezastupitelná. Pes není náhrada lidské péče, ale její rozšíření. Pes nenechá dítě bez podnětů, poutá jeho pozornost a tím budí jeho intelekt. Zvyšuje jeho komunikační

dovednosti- dítě hovoří se psem gesty, mimikou, později slovně. Rád se nechá kartáčovat, čímž zlepšuje motorické schopnosti dítěte bez pocitu povinnosti- dítě vlastně cvičí ruce, ještě se baví a pes si užívá blaha (7). Přítomnost psa má různý vliv na děti s různým typem postižení. Jiný je u dětí úzkostných a bojácných (přestávají se bát, uvolní se ke komunikaci), jiný u dětí neklidných a nesoustředěných (déle vydrží vnímat jeden druh podnětu) a opět jiný u dětí neaktivních (zvyšuje se jejich spontánní zájem o okolí). Pozitivní vliv na dítě mají i malá domácí zvířata chovaná v domácnosti pro potěšení. Malá domácí zvířata mají ve vývoji člověka od dětství do dospělosti i svůj stimulační a výchovný význam (17). Děti hledají ve zvířatech vysněnou bytost, která má často více trpělivosti než mnozí dospělí. Ve společném životě dětí a zvířat, se děti učí sociální dovednosti, například převzetí zodpovědnosti, dále trpělivosti a toleranci (16). I děti s těžkým postižením dokážou radostně reagovat na blízkost psa, jeho teplo, měkkou srst a hebký jazyk. Setkání se psem, psí objetí a přitulení, může pro ně být vítaným pozitivním zážitkem (35).

1.4 Zooterapie

Zooterapie, tedy léčebné využití zvířat, je poměrně nová metoda ucelené rehabilitace. Díky svým prokazatelným účinkům však získává uplatnění v mnoha oblastech a to zejména v sociální, zdravotní a pedagogické sféře (1). Terapie se zvířetem je možností, jak uvést klienta do reality. Nejen, že díky interakci se zvířetem a jeho reakcemi je posilován vlastní systém sebehodnocení, ale zároveň si klient začíná být vědom limitů vlastního chování a zákonitostí vzájemného působení. Důležitost zvířete pro podporu a rozvoj emocionálního a rozumového vývoje dítěte je nesporná (18). K léčebným účelům jsou v České republice nejčastěji využívány: pes-canisterapie, kočka- felinoterapie, kůň- hiporehabilitace, ptáci- ornitoterapie a malí savci. Jako další zvířecí druhy mohou být využívána malá domácí zvířata (akvarijní rybičky, plazi apod.), hospodářská zvířata (kozy, ovce) i volně žijící zvířata a zvířata v ZOO (1).

Formy zooterapie:

Návštěvní program- nejčastější forma, kdy zooterapeutické týmy mají naplánovaný rozvrh návštěv a pracují buď samostatně dle pravidel zařízení, nebo společně s pracovníky zařízení a vybranými klienty. Lze rozlišit formu individuální a skupinovou. (6)

Rezidentní program- v tomto případě je zvíře majetkem jednoho ze zaměstnanců zařízení či samotného zařízení za účelem poskytování zooterapie. (6)

Pobytový program- pobyt klientů v prostředí, kde se zooterapie provádí, např. tábory, pobyty na statcích apod. (6)

Jednorázové aktivity- účast zooterapeutického týmu na přednáškách, besedách apod. (6)

Zvolenou formu terapie je třeba naplánovat, aby se hodila ke klientovi, prostředí a musí také odpovídat plánovanému cíli. Důležitá je příprava a konzultace terapeuta, člena personálu i klienta o vhodnosti použití terapie. Hranice mezi zájmovou, rekreační a terapeutickou zoterapií je velice tenká, některé aktivity se vzájemně prolínají, proto je důkaz léčebné efektivity terapeutického využití zvířat velice obtížný (7, 20).

1.4.1 AAA – Animal Assisted Activities

Metoda zooterapie, kdy se přirozený kontakt člověka a zvířete zaměřuje na zlepšení kvality života a obecnou aktivizaci. Obecné cíle jsou tedy zlepšování komunikace, odbourání stresu, napětí, strachu, uzavřenosti, pozitivní ladění klienta, motivace a uvolnění (6). Další cíle jsou stanoveny u konkrétní cílové skupiny. Vždy se vychází z možností a schopností klientů, u kterých se zooterapie provádí. Často je třeba spolupráce pracovníků daného zařízení a zooterapeutického týmu. AAA se provádí ve speciálních školách, v dětských domovech, ve zdravotnických zařízeních, při práci

s mládeží s výchovnými problémy, u seniorů, u klientů v psychiatrických léčebnách apod. Mezi techniky AAA patří hlazení, péče o zvíře, česání, krmení, hry se zvířaty (7).

1.4.2 AAT- Animal Assisted Therapy

Cílenou terapií, kde nasměrování a úkoly určuje odborník (fyzioterapeut, psycholog, speciální pedagog apod.) a zooterapie se tak stává podpůrnou metodou celkové rehabilitace klienta. Mezi nejčastější klienty patří osoby s tělesným, mentálním nebo kombinovaným postižením, lidé, kteří potřebují podpůrnou léčbu psychických nebo fyzických poruch. Zooterapeut se zde stává členem týmu pracovníků, kteří pečují o klientovo zdraví a cíle jsou definovány individuálně pro každého klienta. Tato terapie se stává součástí léčebného nebo rehabilitačního plánu klienta. Mezi techniky AAT patří polohování, hry na rozvoj motoriky a sociálních dovedností, hlazení a péče o zvíře, cílené zlepšování komunikace, podpora paměti, řeči apod. (6,7).

1.4.3 AAE- Animal Assisted Education

Metoda vzdělávání za pomoci zvířat, kde pedagogové využívají pozitivní vliv zvířat na žáky se specifickými potřebami nebo jako součást zážitkové výuky. Cíle jsou stanoveny pedagogickými pracovníky ve spolupráci se zooterapeutem. Obecné cíle jsou osobní rozvoj klienta a motivace. AAE je využívána u klientů se specifickými poruchami učení, chování a komunikace. Tato terapie je součástí individuálního plánu klienta. Mezi techniky AAE patří využití zvířete jako prostředníka pro výuku, hra na rozvoj motoriky, komunikace, motivace, hlazení a péče o zvíře a předávání informací zábavnou formou (6, 7). Mezi hlavní výsledky užití zvířat ve výuce patří větší sebekontrola a sebeovládání dítěte, lepší schopnosti učit se a lepší rozvoj sociální integrace (3).

1.4.3.1 Zvíře ve výuce

Zvíře pomáhá rozvíjet osobnost dítěte. Probouzí dynamiku rozvoje a souznění jak v rovině motorické, tak psychické a intelektuální. Souznění, které je prvním jazykem mezi dvěma bytostmi hned po úsměvu. Zvíře ve škole či třídě poskytne dětem možnost pozorovat, jak to funguje ve zvířecí říši. Může je naučit trpělivosti a zodpovědnosti, pokud se o něj budou starat. Děti často zvířata považují za sobě rovné, za plnoprávné členy a své nejlepší kamarády. Mohou mít se zvířaty větší pocit sounáležitosti než s vlastními rodiči a se svými učiteli (2). Porozumění zvířeti je pro dítě snazší než porozumění lidem. Učit děti empatii je proto jednodušší skrze zvíře (5). Pes či kočka přítomná ve výuce pak plní funkci ideálního prostředníka. Zvíře je silným citovým a emočním faktorem, zejména pro děti, které mají ve škole problémy. Představuje bytost, která poslouchá a dodává sebevědomí. Zvíře novým způsobem osvětluje systém vzájemných vztahů a obnovuje vztah s přírodou. Zvíře je podnětné, psychologové jej považují za stabilizační faktor (2).

1.4.4 AACR- Animal Assisted Crisis Response

Jde o krizovou intervenci za pomoci zvířat, kdy kontakt zvířete a člověka v krizové situaci nebo prostředí působí na odbourání stresu a napomáhá k celkovému zlepšení psychického nebo i fyzického stavu klienta. Cíle definuje zooterapeut s ohledem na aktuální potřeby klientů. Zooterapeut se stává součástí integrovaného záchranného systému, a vzhledem k náročnosti situací a klientů, je potřeba jeho vyšší odborná průprava. Mezi nejčastější klienty AACR patří oběti přírodních katastrof, teroristických činů, násilných činů a také jejich rodinní příslušníci (6).

1.5 Canisterapie

Pes jako průvodce člověka byl znám už v dávné historii. Kromě toho, že naháněl dobytek nebo hlídal stáda ovcí, nabízel člověku svou oddanost a věrnost. Pes i člověk měli ze společného vztahu oboustranné výhody. Pes pomáhal člověku při lovu, stal se hlídačem, společníkem a ochráncem. Člověk mu zase poskytoval potravu a ochranu před silnějšími nepřáteli. Budoval se vzájemný vztah, který je dnes uznávaný jako symbol lásky a věrnosti (19). Člověk a pes byli stvořeni jeden pro druhého. Asi žádné jiné domácí zvíře tak silně neovládlo mysl i srdce lidí. Vzájemný vztah mezi psem a člověkem vykazuje pozitivní fyziologické a psychologické účinky (7). Ve starém Egyptě, antickém Řecku i Římě byl pes stavěn na kulturní úroveň Bohů. I u jihoamerických Inků byli psi uctíváni jako strážci a průvodci podsvětím. Téměř u všech národů byl pes oblíbeným zvířetem. Canisterapie se vyvinula na podkladě zkušeností prověřených staletími (19). Canisterapie, tedy léčebné využití psa, využívá pozitivního působení psa na člověka. Pes napomáhá v navození vzájemného kontaktu mezi klientem a terapeutem a k celkovému rozvoji, aktivizaci a stimulaci klienta (7). Pes je pro klienta motivačním činitelem a dokáže přispět k tlumení nežádoucích projevů klienta (negativismus, agrese) (18). Pes dokáže být ideální kamarád pro motivaci k pohybu a komunikaci a obrovským impulzem a chutí do života (25). Mezi cíle při canisterapii u dětí obecně patří rozvoj jejich schopností a dovedností, navázání nebo prohloubení pozitivního vztahu ke psům, posilování sebevědomí dětí, prožitky radosti a uvolnění, psychosociální podpora, zvýšení kvality života. V motorické oblasti rozvoj jemné i hrubé motoriky, motivace k pohybu, cílené pohyby při kontaktu se psem, koordinace pohybů, radost z pohybu. V oblasti psychické podpory jde zejména o pozitivní naladění dítěte, spontánní emoce- radost, úsměv, relaxace, odpoutání se od problémů, poznání svých silných stránek, sebevědomění, posílení pocitu jistoty, příjemné prožitky navozující pocit blaha, duševní rovnováha. V sociální oblasti jde o navázání kontaktů a vztahů, pocit sociální jistoty, adaptace, začlenění, zapojení se do kolektivu jako

plnohodnotný člen, samostatnost, získání nových zkušeností a dovedností, rozvoj sociálního citění apod. V procesu vzdělávání jde o stimulaci, motivaci, rozvoj smyslů, paměti, představivosti, rozvoj jazykových schopností, rozvoj neverbální i verbální komunikace, nácvik koncentrace. A v neposlední řadě získávání vztahu k přírodě a zvířatům (7, 31).

1.6 Hiporehabilitace

I soužití člověka a koně je známo od pradávna. Koně byli plně zužitkováváni – lidé konzumovali jejich maso a kobyly mléko, vydělávali koňskou kůži a spotřebovali se také koňský trus. Koně byli také vytrvalými pomocníky při přepravě nákladů na velké vzdálenosti. V antickém Řecku a Římě se s koňmi pořádaly sportovní hry. Kůň byl zbožněn a dostal se do mytologie. V současné době má kůň již zcela jiný význam. Kromě nepříliš četného využití v lesním hospodářství a zemědělství, je dnes cíleně chován ke sportovnímu využití a poslední desetiletí se používá také k léčebným účelům. Kůň nabízí široké spektrum léčebných a výchovných možností. Lze ho použít jako symbol síly, rychlosti, obratnosti, nespoutanosti, inteligence, temperamentu a hrdosti. Tato charakteristika učinila koně imponantnějším pomocníkem člověka než jiná zvířata (19).

Hiporehabilitace je zastřešující pojem pro aktivity spojené s rehabilitací člověka s pomocí koně v nejširším smyslu slova (9).

1. *Hipoterapie* je rehabilitační metoda a disciplína hiporehabilitace, která se zaměřuje na terapii pohybových poruch. Speciálně vyškolený terapeut využívá pohyb koňského hřbetu ovlivnění neuromuskulárních funkcí klienta (4).

2. *Pedagogicko psychologické aktivity* využívají působení kontaktu s koněm a zážitku z jízdy na lidskou psychiku. Dělí se na psychoterapii pomocí koní, jež se zaměřuje na léčebné ovlivnění duševního onemocnění klientů a aktivity s pomocí koní, kde se jedná

o výchovně vzdělávací proces, jde o metodu speciální pedagogiky nebo sociální práce (4, 15).

3. *Parajezdectví* je pojem pro sportovní aktivity spojené se sportovním využitím koně sportovci se zdravotním postižením (15).

Mezi cíle hiporehabilitace patří především zlepšení kvality života člověka. Všeobecně se dá říci, že hipoterapie působí vyrovnávajícím způsobem, tzn., že například u svalového napětí nadměrné snižuje, snížené stimuluje. Z pozitivních vlivů hipoterapie na člověka lze uvést získávání sebevědomí a sebeuvědomání klienta, zlepšování celkového fyzického stavu, odbourává úzkost, strach a nedůvěru. Reguluje emotivní změny klienta a pravidelnou péčí o koně také navozuje u klientů pocit užitečnosti, zodpovědnosti a samostatnosti. U dětí se speciálně vzdělávacími potřebami působí mnohem komplexněji na tělesnou, psychickou i sociální stránku a stává se vítanou pohybovou hrou s pozitivním ovlivněním celé osobnosti dítěte (9). Hiporehabilitace má mnoho dalších výhod a je v mnoha směrech nenahraditelná. Například tím, že je to venkovní rehabilitační aktivita a klient může navázat kontakt se živým zvířetem. To je pro mnohé osoby se zdravotním postižením zcela nový zážitek a mnozí z nich, zejména děti, si neuvědomují, že podstupují rehabilitaci. Hiporehabilitace je celostní terapií ovlivňující duši a fyzické tělo klienta (15). Odborně prováděná hiporehabilitace, zejména u osob s kombinovaným postižením, nabízí propojení práce fyzioterapeuta i speciálního pedagoga, psychologa či sociálního pracovníka v danou terapeutickou jednotku ve spektru krátkodobých i dlouhodobých cílů o daného klienta. Termín ucelená rehabilitace je zde zcela na místě (24).

1.7 Felinoterapie

Na rozdíl od ostatních zvířat, která si přisvojil člověk, si naopak kočka přisvojila člověka. Daleko větší pohodlí a možnosti přežití nabízela kočce lidská obydlí než divoká příroda. Lidé si vážili koček jako zdomácnělých přátel, které dokázali lidská sídla uchránit před škůdci. S modernizací našeho života se postupně měnila úloha kočky

z ochránce na dobrého společníka. Kočka je spojována s mytologií i pověrami, příběhy o ní se dostaly do bajek, legend i pohádkových příběhů (19). Felinoterapie využívá pozitivního působení kontaktu člověka s kočkou, poskytující motivační podněty k uzdravení, odpočinku či stabilizaci organismu. Pouhá přítomnost kočky pozitivně působí při odbourávání pocitu samoty. Toho se dá využít při rezidenčních typech terapií, kdy kočka natrvalo žije v zařízení. Klienti mohou o kočku pečovat, cítí za zvíře zodpovědnost a vytváří si tak pocit uznání a potřebnosti. U dětí se specifickými potřebami dochází k procvičování jemné motoriky při česání, kartáčování a hlazení (11). Zvláštností koček je jejich nezávislé chování vázané na prostředí, nikoli na člověka. Díky tomu se klienti mohou naučit respektovat a tolerovat zvířata a následně i lidi a jejich pravidla. Jsou určití klienti, kterým kočka vyhovuje více než pes. Třeba proto, že je celkově klidnější, vyžaduje minimum péče, je lehká a dá se chovat na klíně (7). Cílem terapie může být například korekce problémového chování, mírnění důsledků postižení formou přijímání sebe jako plnohodnotné bytosti, pozitivní ovlivnění sebevědomí a sebehodnocení postiženého, obnovení komunikace s okolím a vzbuzení zájmu o navazování kontaktů s okolním světem. Všeobecně známé jsou účinky při snižování krevního tlaku, podpůrná léčba psychosomatických potíží, stresu, pocitů úzkosti a fobií formou bezprostředního kontaktu a doteku. Felinoterapie se využívá také při léčbě závislostí, neuróz, stresů, neklidu. U dětí se speciálními vzdělávacími potřebami napomáhá zejména v rozvoji jemné i hrubé motoriky, zdokonalení komunikačních dovedností, začlenění jedinců do kolektivu, budování zodpovědného vztahu ke zvířatům, pocit důležitosti, radosti a sdílení a budování vztahu k přírodě (11). Za tak málo péče může dítě dostat spoustu lásky, tepla, mazlení, přijetí bez ohledu na to, co právě komu provedlo. Kočka ho bude respektovat, poslouchat bez skákání do řeči, komunikovat s ním beze slov. Rozesměje a potěší svou elegancí (34). Přijímá nás takové, jací jsme, respektuje nás, nesoudí nás, je jí lhostejný náš vzhled, sociální postavení nebo minulost a doopravdy, upřímně nás vnímá. Obecně lze říci, že felinoterapii lze provádět u všech věkových kategorií s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu klienta a možné kontraindikace (např. alergie) (14).

1.8 Malá zvířata a domácí mazlíčci v terapii

Základním principem práce s malými zvířaty je především element přirozené interakce s živým zvířetem. Pro mnohé klienty je takové setkání se zvířetem často jedinečnou možností poznání přírody. V mnoha případech lze využít možnosti chovu drobných zvířat přímo v zařízení. Při této metodě lze úspěšně zapojit prvky péče o zvíře nebo strukturování pracovních návyků. Díky sledování všech životních fází krátkého života malých zvířat si klienti formují úcty a respekt k životu. Domácí mazlíčci (králík, morče, křeček) neodstraní fyzické ani mentální znevýhodnění, ale zlepšují psychický stav i sebevědomí, zmírňují pocit osamělosti a boří sociální bariéry. U dětí se speciálními vzdělávacími potřebami jde nejen o zlepšení fyzické a psychické zdatnosti, ale o obohacení jejich života (1). Ukazuje se, že děti, které mají nějaké zvířátko, jsou více soběstačné, lépe se zapojují do kolektivu a navíc jsou méně sobecké než ostatní děti (2). Domácí zvířata jsou zdrojem potěšení, zábavy i ochrany. Mohou být také vnímána jako empatičtí a pozorní posluchači a tím se stávají pro dítě náhradou jiných sociálních vztahů (5).

Pro terapeutické účely se dá pracovat například s následujícími zvířaty:

- drobní savci - křečci, morčata, králíci, potkani, krysy, činčily, fretky apod. - péče, pozorování, chov, kontakt
- akvarijní rybičky - sledování pohybu, světla, barev, prostředí, chování atd. Péče o akvárium.
- plazi - např. želvy, ještěři, hadi - vybudování respektu, kázně a disciplíny, pozorování, péče o terárium
- ptáci - papoušci, drobní pěvci, dravci, sovy aj. pozorování, péče, výcvik dravců, nácvik komunikace
- hmyz - pavouci, včely, motýli, pakobylky, strašilky atd. - sledování, péče, zachování bezpečnosti a vybudování kázně a disciplíny (1)

Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit využívání zooterapií jako prostředku pedagogické rehabilitace na základních školách speciálních v okrese Tábor.

Dílčí cíle:

1. Zjistit o jaký druh zoterapie se jedná.
2. Zjistit četnost využití zooterapií.
3. Zjistit způsob financování zooterapií.

Výzkumné otázky:

1. Využívají speciální školy v okrese Tábor v rámci pedagogické rehabilitace pouze canisterapii?
2. Je některá z forem zoterapie prováděna pravidelně?
3. Zajišťuje financování zooterapií speciální škola?

2 Metodika výzkumu

2.1 Metody výzkumu

Bakalářská práce využívá principů kvalitativního výzkumu. Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů. Je orientován na explodování a probíhá nejčastěji v přirozených podmínkách sociálního prostředí. (9). Stěžejní metodou je *polostrukurovaný rozhovor* (Příloha 1) vedený s pedagogy na ZŠ speciálních v okrese Tábor. Díky tomuto rozhovoru budou zjištěna fakta o zkušenostech jednotlivých ZŠ speciálních se zooterapií. Zároveň bude zjištěno, zda se zooterapie na daných ZŠ speciálních využívá, o jaký druh se jedná, zda jde o relaxační a podpůrnou metodu při vyučování nebo cílenou pedagogickou práci za asistence zvířat. Dále bude zjišťováno jak je zooterapie financována a jak často se provádí. Další metodou je *zúčastněné pozorování*, kde bude sledováno praktikování zooterapie a to v přirozeném prostředí daných zařízení. V rámci výzkumu bude využita *sekundární analýza dat*. Se souhlasem ZŠ byla prozkoumána data a dokumenty týkající se práce s dětmi v ZŠ, plány rozvoje žáka, fotodokumentace, kroniky, výroční zprávy a internetové stránky daných zařízení. Další metodou výzkumu je *neformální rozhovor* s odborníky, kteří se účastnili provádění zooterapií. Rozhovor bude veden se speciálními pedagogy a pracovníkem provádějícím hipoterapii. Zpracován bude také *skupinový rozhovor* s žáky, kteří se dlouhodobě zúčastňují zooterapií (canisterapie a hipoterapie). Jako podpůrný zdroj dat bude použita *fotodokumentace*.

2.2 Metodický postup výzkumu

Výzkum byl realizován na ZŠ speciálních v okrese Tábor ve školním roce 2011/2012. V případě MŠ a ZŠ Tábor trval výzkum od roku 2009. Informace byly získávány dle výše popsaných metod. U polostrukturovaného rozhovoru se jednalo o individuálně sjednané konzultace se speciálními pedagogy na základních školách speciálních. Navštívené školy jsou MŠ a ZŠ Tábor, MŠ, ZŠ speciální a praktická škola Diakonie ČCE Rolnička Soběslav, ZŠ Kaňka, o. p. s., Tábor, Dětský domov, Základní škola a Školní jídelna, Radenín a ZŠ při Dětské psychiatrické léčebně Opařany. Návštěvy, zúčastněné pozorování a rozhovory byly průběžně zaznamenávány a to se souhlasem respondentů.

2.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Zkoumaný soubor bakalářské práce tvoří:

- speciální pedagogové MŠ a ZŠ Tábor
- speciální pedagogové MŠ, ZŠ speciální a praktické školy Diakonie ČCE Rolnička, Soběslav
- speciální pedagogové ZŠ Kaňka, o. p. s., Tábor
- speciální pedagogové ZŠ speciální při dětském domově Radenín
- speciální pedagogové ZŠ speciální při Dětské psychiatrické léčebně Opařany
- žáci ZŠ speciálních

3 Výsledky

Mateřská škola a Základní škola Tábor, ČSA 923

Rozhovor, sekundární analýza dat

MŠ a ZŠ v Táboře je určena pro žáky s různým stupněm mentálního postižení, děti s více vadami a děti s poruchou autistického spektra. Je rozdělena na MŠ speciální, ZŠ praktickou a ZŠ speciální. Je zřizována Jihočeským krajem. Děti jsou zařazovány do školy na základě odborného posudku lékaře, psychologa a speciálního pedagoga. Organizace v základním vzdělávání v základní škole praktické poskytuje speciálně pedagogickou péči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Ukončením vzdělávacího programu základního vzdělávání v základní škole speciální získá žák základy vzdělání. Na začátku školního roku sestaví třídní učitel pro každého žáka „Plán rozvoje žáka“, který odpovídá jeho individuálním schopnostem a možностям. Školním vzdělávacím programem a zároveň mottem školy je „Úsměv pro každého“. Znamená to pochopení každého žáka bez rozdílu. Nejdůležitější tedy nejsou bezchybné a stoprocentní výkony žáků, ale především dobré klima ve škole a třídách a dobré vztahy učitel- žák, učitel- rodič a žák- žák. Základem práce s žáky je dobrá znalost jejich postižení, jich samých, jejich rodinných a sociálních podmínek. Při práci jsou zohledňovány podmínky, ze kterých žáci vyšli. Předávány jsou vědomosti a dovednosti, které budou moci uplatnit v praktickém životě a které jsou schopni přijmout na základě svých rozumových schopností. Cílem je schopnost vzájemné pomoci, otevřenost a důvěra. Důraz je kladen na sebevědomí a rozvoj osobnosti žáků, které hraje důležitou roli v úspěšném začlenění do praktického života. Ve speciální škole se ve školním roce 2011/2012 vzdělává 16 žáků a to ve 3 třídách. Toto zařízení využívá v rámci zooterapie psy, koně a zvířata v zařízení- rybičky, morče. Canisterapie i hiporehabilitace je pro děti bezplatná. Škola se tímto snaží zapojit do terapií i děti ze sociálně slabších rodin. Z výzkumu vyplynulo, že s placením různých akcí pořádaných školou, jsou ze strany rodičů, problémy.

Canisterapie

Rozhovor

Canisterapie je zde praktikována ve spolupráci s Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík, o.s. (dále jen Hafík). Spolupráce navázána na základě zájmu paní učitelky, která hledala nové informace a metody pro žáky ve speciálním školství a oslovila ji canisterapie. Nyní je canisterapie v zařízení praktikována již 3. rokem a to 4x ročně. Je hrazena ze sociálního fondu MÚ v Táboře. A to vzhledem k tomu, že při MŠ a ZŠ Tábor funguje Sdružení postižené dítě, o. s., poskytující sociálně aktivizační služby dětem a dospělým s postižením a jejich rodinám. Většina žáků ZŠ speciální je tak klienty sdružení. Na využívání terapie jako metody pedagogické rehabilitace byla školou zpracována žádost, které bylo MÚ Tábor vyhověno a je tedy hrazena 4x do roka. Na další školní rok bude muset být zpracována nová žádost. Canisterapie je realizována v rámci metody Animal Assisted Activities (dále jen AAA). Využívána je forma návštěvního programu, kdy psi dochází do zařízení. Canisterapie probíhá skupinovou formou, přičemž ve skupině je 16- 20 žáků (zařazeni jsou i děti z MŠ). Podmínkou účasti na terapii je souhlas rodičů a doporučení pedagoga. V současnosti se mohou účastnit terapie všechny děti ze ZŠ speciální. Canisterapie zde funguje jako podpůrná a relaxační metoda při vyučování a není vedena v plánu rozvoje žáka. Canisterapii provádí akreditovaní dobrovolníci se zkouškami složenými u o. s. Hafík. Do zařízení přijíždí většinou se 3- 4 pejsky. Vstup zvířete do zařízení není legislativně ošetřen.

Zúčastněné pozorování, fotodokumentace

Canisterapie má začít v 9. 00hod. Děti jsou neklidné od začátku vyučování, na pejsky se velmi těší, většina z nich již není v 1. vyučovací hodině schopna pracovat. Chtějí si o pejscích povídat, hádají, kdo přijede. Radost lze vyčíst i u dětí, kteří komunikují velmi málo nebo vůbec. Radost je spontánní. Ke konci vyučovací hodiny jde již pedagog společně s dětmi připravit místnost pro canisterapii a připravit žáky. Děti sedí v půlkruhu. Terapie se účastní pedagogové, asistenti pedagoga, dobrovolníci

z o. s. Hafík a nejdůležitější účastníci- 2 teriérky, boxerka a kolie. Když vchází do místnosti, děti vesele pokřikují a smějí se. Dobrovolníci představují jednotlivé pejsky s ukázkou, co umí. A potom vždy obejdou s pejskem děti, a ty si ho mohou pohladit. Rozpaky a obavy některých dětí jsou překonány díky trpělivému vedení ze strany terapeuta a pedagoga. Respekt mají děti z velkých plemen, naopak menších se prakticky nebojí. *Trénink paměti*- děti se snaží opakovat jednotlivá jména pejsků- opakuje se několikrát v průběhu canisterapie Pak se přechází k dalším aktivitám. *Rozvoj hrubé motoriky*- děti dva menší pejsky překračují a většího podlézají. Pak tvoří společně za sebou řadu a roztažením nohou vytvoří „tunel“, kterým pejsek podlézá. Tato aktivita se dětem velmi líbí a chtějí ji opakovat. Hra s piškoty- děti si je pokládají na nohy, ruce či si lehnou na zem a dají si je na tělo a pejsek je hledá a sbírá. S některými dětmi provádí aktivitu pedagogové. Terapii je nutno provádět pomalu, individuálně s přihlédnutím na povahu postižení dětí a jejich bezpečnost. *Prostorová orientace*- děti schovávají piškoty a psi je hledají. Děti se snaží napovídat, spolupracují mezi sebou i s terapeuty a pejsky. Zároveň si hravou formou opakují pojmy- nahoře, dole, vedle, pod, nad apod. *Komunikace*- oslovení psa jeho jménem, zadávání povelů, na které pes reaguje. O tuto činnost opět velký zájem, děti mají radost, že s pejskem dokážou „komunikovat“. Dle pozorování se této činnosti účastnily i děti, které vzhledem ke svému postižení téměř nekomunikují, a to s pomocí pedagoga. To, že pejsek na jejich pokyn reagoval, je pro ně velkou odměnou a zároveň motivací. Dle pedagogů se takto postupně zapojily i děti, které se zpočátku bály a pejsky pouze pozorovaly. Nyní se již aktivně účastní. Na závěr děti utvoří skupinky a pejsky češou, hladí, mazlí se s nimi, mluví s nimi a společně si hrají. To významně přispívá k pozitivnímu ladění dítěte. I zde nutná pomoc ze strany pedagogů a asistentů pedagoga. Všechny děti nedokážou tuto činnost provozovat samostatně, ale dokážou si o ní říci i neverbálně. Loučení s canisterapeutickým týmem není snadné, ale nutné. Pejsci jsou unavení a také přejedení piškotů. Děti se neloučí snadno a pejsky by si ve škole nejraději nechaly. Fotodokumentace- příloha 2.

Neformální rozhovor

Veden před, v průběhu a po skončení canisterapie i po běžné výuce s pedagogy ZŠ speciální. Potvrdili pozorování autorky. U dětí převládají pozitivní emoce při interakci se zvířetem- radost, smích, dobrá nálada. Děti lépe spolupracují v hodinách navazujících na canisterapii. Jsou přístupnější, komunikativnější, předhánějí se v tom, kdo si co lépe o pejscích zapamatoval. Žáky s těžkým mentálním postižením lze přes zvířata lépe motivovat k činnostem. Společně si pak mohou prohlížet zpracované prezentace fotek na interaktivní tabuli, což vyvolává opět velkou radost a nadšení. Vzájemný vztah člověk- zvíře je zde rozvíjen i vzhledem k tomu, že ve třídách mají další druhy zvířat- morče a rybičky. Rybičky slouží k pozorování, relaxaci, uvolnění, motivaci apod. Využívány zejména u 2 žáků s těžkým mentálním postižením, kde je velmi výrazný efekt- s žáky se dá lépe pracovat v hodinách, reagují na přítomnost zvířat lépe než na přítomnost lidí. Morče má jméno „Puntík“ a je zdrojem zábavy i relaxace pro všechny třídy. Děti s ním pracují i v hodinách, pedagog ho využívá cíleně, ačkoliv zde neuvádí termínu zooterapie. O metodě AAE- Animal Assisted Education (dále jen AAE) nejsou informováni, ale je patrné, že jejich práce se zvířetem ve výuce znaky AAE vykazuje. Péče o zvíře zařazeno i v rámci pracovní výchovy pro žáky se středně těžkým mentálním postižením. Děti se tímto způsobem učí přejmout zodpovědnost, chápou, že o svěřené zvíře je nutné se starat. Pod vedením pedagoga mu čistí klec a krmí ho. Často mu přinášejí z domova sušené pečivo nebo se s ním chtějí dělit o svačinu. Puntík se stal součástí jejich života. Děti veškeré činnosti týkající se péče o zvířata v zařízení (morče, rybičky), vykonávají rádi. Dle rozhovoru s pedagogy se dokonce předhánějí. Starají se vzorně a na prázdniny si berou morče domů a střídají se v péči o něj. V ZŠ měli také 2 roky andulku. Byla celá žlutá, a proto dostala jméno Citrónek. Děti ho měly velice rády a opět se vzorně staraly o čištění klece a krmení. Citrónek jejich péči odměňoval zpěvem, a byl velice oblíben. Byl součástí výuky, jejich života ve škole a i zde byl silnou motivací pro mnohé z dětí. Bohužel na konci školního roku 2010/2011 uhynul. Tuto skutečnost bylo nutné dětem vysvětlit. Pedagogové se snažili dětem objasnit běh života samozřejmě s přihlédnutím k jejich rozumovým schopnostem. Děti si po nějaké době na nepřítomnost Citrónka zvykly, ale často si na

něj vzpomenou. Chtěly by nového ptáčka. Pedagogové se shodují na tom, že zvíře má pozitivní vliv na dítě a ve výuce se dá velmi dobře využít. Z jejich pozorování vyplynulo, že i děti, které se zpočátku zvířete (zde morčete) bály nebo kontakt odmítaly, jsou nyní přístupnější a jsou schopny ho pohladit. Velký průlom vidí např. u autistické holčičky, která při prvním vizuálním kontaktu s morčetem křičela a nebyla k utišení. Po několika měsících si přivykla na jeho přítomnost, občas reagovala křikem, když se zvíře hýbalo. Nyní ho již chodí sama kontrolovat, zda je na svém místě. Zatím se ho nedotkla. Ve škole využívají i dalších možností např. každý rok návštěva ZOO, výukové programy zaměřené na život zvířat apod. Pojem felinoterapie jim není znám, o léčebném působení kočky na dítě nemají žádné informace. Nevylučují však možnost využití této nabídky, pokud by je odborník s danou problematikou seznámil. Problém vidí ve finanční stránce.

Hiporehabilitace

Rozhovor, sekundární analýza dat

Hiporehabilitace má v zařízení již 15- ti letou historii. V současnosti je realizována Hucul clubem Cunkov a to v jarních a podzimních měsících pravidelně každý čtvrtek 13:30 – 15:00h jako volnočasová aktivita. Je uvedena v plánu rozvoje žáka a ve školním vzdělávacím programu. Probíhá buď ve volné přírodě, nebo v kryté hale (v případě nepříznivého počasí). Zaměstnanci Hucul klubu jsou pro provádění terapie školeni a mají se školou sepsanou řádnou smlouvu. Pro děti je tato terapie bezplatná. Náklady na dopravu a hiporehabilitaci se hradí ze sponzorských darů věnovaných sdružení Postižené dítě (viz výše). Jedná se o stimulační jízdy na koni v rámci metody *pedagogicko psychologických aktivit*. I zde jde o formu návštěvní, děti na místo dojíždějí. Zúčastňuje se max. 6 dětí a nutný je souhlas rodičů. Přítomen je vždy pedagog popřípadě ještě s asistentem, vždy s ohledem na diagnózu dítěte. Pokud je do terapie zařazen nový žák, vždy je nejprve seznámen s prostředím, lidmi a koněm, který ho bude vozit. Zároveň je i zaměstnanec seznámen s dítětem, potřebné informace získává od pedagoga.

Zúčastněné pozorování, fotodokumentace

Ve 13.00hod se odjíždí od školy, děti jsou již připraveny, těší se. V terapii se střídají, nemohou jezdit všechny najednou, a proto je to pro ně vítaná změna. Již dopředu vyprávějí, který koník se jim líbí a co asi dnes budou dělat. Cesta proběhne bez problémů, děti jsou na ni zvyklé. Hucul club je umístěn ve velmi pěkné jistebnické krajině. Nádvoří statku působí domácky, s dětmi se vítají nejen zaměstnanci, ale také zvířecí osazenstvo. Je poznat, že děti prostředí znají, není vidět žádné napětí, strach nebo obavy. Samotná jízdy probíhají postupně na 2 koních a to vždy individuálně. Z této skupinky dětí se 5 zúčastňuje pravidelně a dlouhodobě a mají tedy k sobě jednoho zaměstnance, se kterým cviky na koni provádí. Další je přítomen pomoci. Pouze 1 dítě potřebuje doprovod 2 lidí, je to nezbytné z důvodu postižení a zvykání si na koně. Začíná se rozcvičením na koni, u některých dětí lehké procvičení rukou a nohou, u dalších soubor cviků, vždy s ohledem na povahu postižení dětí. Pak se pokračuje procházkou po krajině. Děti působí na koni majestátně, protože ví, že se dívám a zajímá mě, co dělají, rádi ukazují, jak jim to jde. Snaží se předhánět, upozorňují na sebe, hlasitě pokřikují, strhávají na sebe pozornost. Kuba, který je na koních asi po 5. je trochu nejistý, pedagog společně se zaměstnanci ho pomalu přivykají. Kuba si na koně nejdříve sáhne, pohladí ho. Pak ho vysadí na koňský hřbet, Kuba má křečovitý úchop, je patrný strach, postupně se uvolňuje a asi po deseti minutách je možné vykonat procházku, která je kratší než ostatní a za jistění z obou stran. Po vystředání všech dětí probíhá loučení. Zde je patrné, že děti se loučí snadněji než v případě canisterapie. Vědí, že na „koníky“ zase brzy pojedou. Jak potvrdili pedagogové, pravidelnost činností je velmi důležitá. Fotodokumentace- příloha 3.

Neformální rozhovor- zaměstnanec Hucul clubu provádějící terapii

Z rozhovoru vyplynulo, že club má zkušenosti s poskytováním hiporehabilitace u dětí s různými typy postižení. Děti jsou spontánní a radostné, zaměstnanci nezažili u dětí větší problém. Jediným problémem bývá strach z velkého zvířete, který je postupně odbouráván. Někdy trvá roky, než se dá mluvit o vztahu klient- kůň a musí to být

dlouhodobé působení. Spolupráce funguje také díky dobré informovanosti mezi zaměstnanci školy a klubu.

Skupinový rozhovor s žáky

Rozhovor veden se 3 žáky ZŠ speciální: Nikolka, 13 let (středně těžká mentální retardace), Jirka, 15 let (Downův syndrom) a Daniel, 13 let (stav po DMO, středně těžká mentální retardace, kombinované postižení). Tempo rozhovoru pomalejší a otázky koncipovány jednoduše s ohledem na postižení dětí. Rozhovor trval cca 15 min v prostředí školní družiny. Po skončení rozhovoru mi Nikolka namalovala obrázky z hiporehabilitace a canisterapie (příloha 4). Děti mě nejdříve provedly po prostorách školy. Když jsem se zeptala na zvířata, ochotně mi ukázaly akvárium s rybičkami a klec s morčetem. Sami začali vyprávět, jak se o zvířata starají a co je potřeba udělat, jak čistit akvárium, kde jsou pomůcky apod. Jirka se chlubil, že to umí sám a paní učitelka jenom dohlíží. Obecně se děti snažily upoutat mou pozornost vyprávěním o zvířatech a to jak těch „školních“, tak těch, co mají doma. Jejich první zkušenost se zvířetem a péčí o něj nepocházela ze školy, ale z přirozeného domácího prostředí. Zajímavá by tedy byla i studie, jaký vliv má na dítě s postižením přirozený a stálý kontakt se zvířetem v domácím prostředí. Z rozhovoru vyplynulo, že děti berou péči o zvíře jako samozřejmou věc, kterou vykonávají rádi. Zvířatům říkají kamarádi, s morčetem se často mazlí a hrají si s ním, paní učitelka jim toto povoluje i v hodinách. Na „koníky“ jezdí rádi, znají je jménem, vypráví o prostředí a lidech. Jirka se zlobil, že byl nemocný a proto dlouho na koních nejezdil. Na dotaz, zda měli ve škole pejsky, odpovídají nadšeně, že ano. Rozhovoří se zejména Nikolka, jak pejsky hladila a česala. Jirka si vzpomněl, jak si dal piškot na hlavu a pejsek ho našel. Na jména pejsků si nevzpomenou, bylo to už „dávno“. Pejsek by se jim líbil i ve škole, ale to paní učitelka nechce dovolit. Ačkoliv se pozitivní působení zvířete na děti nedá objektivně změřit, dle pozorování i vyprávění je jasně patrné.

Závěr:

MŠ a ZŠ Tábor využívá dlouhodobě a pravidelně hiporehabilitaci a nově také 4x ročně canisterapii. Pro žáky jsou tyto terapie bezplatné. Pedagogům se zdá nabídka aktivit spojených se zvířaty dostačující. Vzhledem k dobrým zkušenostem s drobnými zvířaty v zařízení je možné, že si znovu pořídí andulku. Dle jejich vyjádření vztahy dětem ke zvířatům přispívají k dobrým vztahům mezi dětmi.

Mateřská škola, základní škola speciální a praktická škola Diakonie ČCE Rolnička Soběslav

Rozhovor, sekundární analýza dat

Rolnička je křesťanské centrum poskytující sociální, vzdělávací, terapeutické, pracovní a rehabilitační služby šité na míru dětem a dospělým s různými typy postižení a jejich rodinám z Táborska, především okolí Soběslavi. Rolnička je tu proto, aby každý mohl s potřebnou pomocí dosáhnout osobního maxima a prožít celý život v sepětí s rodinou, přáteli a známými tam, kde se cítí doma. „*Jsme různí, ale patříme k sobě*“, je posláním a mottem Rolničky. Základní škola speciální vznikla spojením s integrovanou mateřskou školou v roce 1995 pod oficiálním názvem Církevní speciální školy pro žáky s více vadami. Školy byly součástí střediska Diakonie Českobratrské církve evangelické- Rolnička. V roce 2001 se škola a středisko přestěhovaly do prostorů bývalé základní školy v Mrázkově ulici, která byla zrekonstruována pro potřeby dětí a žáků se zdravotním postižením. V roce 2004 došlo k oddělení od střediska Diakonie a školy začaly existovat jako samostatný právní subjekt s oficiálním názvem – Mateřská škola, základní škola speciální a praktická. Školu mohou navštěvovat žáci se středně těžkým a těžkým stupněm mentálního postižení nebo kombinovanými vadami, kteří jsou vzděláváni podle školního vzdělávacího programu "Společně to dokážeme." Ten klade důraz na propojení výchovně vzdělávacího procesu s odbornou komplexní péčí s využitím reedukačních, kompenzačních a rehabilitačních metod. Žáci jsou do základní školy speciální zařazeni na základě doporučení speciálně pedagogického centra a žádosti rodičů. Školní vyučování je doplněno o speciálně pedagogické terapie

(logopedie, rehabilitace, masáže, canisterapie, arteterapie), které zajišťuje středisko Rolnička. Cílem vzdělávání je rozvíjet soběstačnost a samostatnost ve všech oblastech života získáváním zkušeností a dovedností.

Canisterapie

Rozhovor

V ZŠ speciální je využívána canisterapie jako doplňková metoda v rámci ucelené rehabilitace žáků se zdravotním postižením. Je prováděna akreditovaným dobrovolníkem z o. s. Hafík. Terapie byla nabídnuta ředitelce školy tímto sdružením a probíhá na ZŠ 5 let. Probíhá 1x za 14 dní (někdy je interval delší) individuálně metodou AAT. Pro canisterapii je vyčleněna tělocvična. Terapie probíhá u vybraných dětí na základě souhlasu rodičů a doporučení terapie speciálním pedagogem. Canisterapie je poskytována bezplatně, žáci platí symbolický příspěvek na stravu pejsků ve výši 20,- Kč. Dobrovolnice přijíždí většinou se dvěma pejsky a bere si dva žáky, spolupracuje vždy ještě s asistentem žáka. V současnosti využívá canisterapii 19 žáků. Dobrovolnice zná žáky, je seznámena s jejich diagnózou a pracuje s nimi cíleně. Děti jsou polohovány, mohou psa hladit, dotýkat se ho, cítit jeho teplo, současně se při terapii rozvíjí jemná motorika a sociální dovednosti.

Zkušenosti s dalšími typy zooterapie:

Rozhovor

Do roku 2007 probíhala v ZŠ hiporehabilitace. Žáci dojížděli do Českých Budějovic. Hiporehabilitace byla realizována ve spolupráci s Centrem pro rehabilitaci osob se zdravotním postižením Arpida, o. s., kde měli pronajatý bazén a současně využívali i hiporehabilitaci. S tímto velmi dobré zkušenosti, dle výzkumu pozitivně hodnoceno pedagogy, ředitelkou ZŠ i žáky. Vzhledem k tomu, že Arpida potřebovala bazén využívat pro své klienty, spolupráce ukončena. Dojíždění do Českých Budějovic pouze na hiporehabilitaci je ekonomicky nákladné. V současnosti o možnosti

hiporehabilitace stále uvažují, ale zatím nejsou dostatečné podmínky. Farmu, kterou kontaktovali, nemá příslušné zkoušky k provádění terapie.

V ZŠ proběhla ukázková hodina felinoterapie. Oslovila je paní, která má k provádění felinoterapie příslušné zkoušky a v Rolničce dříve pracovala. Žáky i učiteli přijímána tato terapie velmi pozitivně, do té doby nevěděli, že se takto terapie s kočkou nazývá. Děti z přítomnosti kočky nadšené, velký pozitivní ohlas. Děti se nebály, byly od začátku přístupnější než v kontaktu se psem. Reagovaly spontánně, uvolněně. Jediným problémem byla spolupráce s rodiči ohledně souhlasu a případné alergie na srst kočky. Vzhledem k těhotenství paní, která felinoterapii prováděla, spolupráce přerušena. Nevylučují ovšem navázat spolupráci, pokud to půjde, nabídka je oslovila.

Spolupráce s rodiči žáků- jeden z tatínků je ornitolog a pořádá pro děti program, ve kterém dle zvuků poznávají jednotlivé ptáky. Maminka jednoho z žáků chová dravce. Po domluvě s pedagogy pořádá nepravidelně seznámení s ptáky a jejich přehlídku.

ZŠ chovala morče, o které se děti vzorně staraly. A to jak v rámci vyučování (zahrnuto do pracovního vyučování) tak i po jeho skončení, ale hlavně během letních prázdnin, kdy si ho vždy některé z dětí braly domů a staraly se o něj. Bohužel se morče při „venčení“ na zahradě zaběhlo a nenašlo. V zařízení je akvárium s rybičkami, ale není součástí tříd, je umístěno v ředitelně. Děti ho mají oblíbené a pedagogové ho využívají k motivaci žáků nebo jako odměnu za dobrý výkon apod. Děti se o rybičky nestarají v rámci pracovního vyučování, slouží pouze jako relaxace a radost.

Neformální rozhovor

Veden s pedagogy ZŠ speciální. Pedagogové by rádi zařadili canisterapii jako častější a pravidelnější metodu a to zejména u žáků s těžkým a hlubokým mentálním postižením. Vidí canisterapii pozitivně z hlediska nových potřebných stimulů dítěte. Celkově se jim zdá kontakt se zvířetem pro děti velmi vhodný. Děti jsou přístupnější, bez napětí, projevují radost a působí vyrovnaněji. Díky vztahu ke zvířeti budují vztah

k sobě samým i ostatním lidem, mohou mít zvíře jako spřízněnou duši, jako kamaráda i pomocníka. Pedagogové by chtěli v zařízení více zvířat. Vzhledem k tomu, že je u ZŠ zahrada, nebránili by se chovu koz. Naráží ale na problém, kdo by o zvíře pečoval v době víkendu a prázdnin.

Závěr:

ZŠ speciální Rolnička využívá v současnosti ne zcela pravidelně canisterapii. Pedagogové vidí v zooterapiích velký smysl, a kdyby byla ta možnost, rádi by jí využívali častěji. Dětem pomohla canisterapie překonat strach, byla zážitkem z rutinní výuky, vedla k navázání vztahu u některých dětí, touze se nějakým způsobem vyjádřit a snažit se komunikovat se zvířetem. Chválí si zejména fakt, že terapie je prováděna cíleně a není proto jen předváděním psů. Z emocí převládala vždy radost dětí, očekávání. Význam této metody u žáků s těžkým zdravotním postižením lze těžko objektivně měřit. Nelze doložit přínos pro každé dítě, ale to, že to má smysl, je vidět.

ZŠ speciální při dětské psychiatrické léčebně Opařany (DPL)

Rozhovor, sekundární analýza dat

Základní škola při Dětské psychiatrické léčebně (dále DPL), Opařany, příspěvková organizace, je úplnou školou při zdravotnickém zařízení. Vzdělává žáky, kteří se v DPL léčí, ale také žáky z okolí, kteří klienty léčebny nejsou. Škola je zaměřena na výchovu a vzdělávání žáků s poruchami chování, žáků se zdravotním a sociálním znevýhodněním a sdružuje 3 typy škol: základní školu, základní školu praktickou a základní školu speciální, včetně Rehabilitačního vzdělávacího programu a tříd pro žáky s poruchou autistického spektra. Škola se nachází v areálu DPL, žáci do školy dochází z ubytovacích prostor léčebny. Počet a složení žáků se neustále mění. V ZŠ speciální jsou vzděláváni žáci se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, žáci s hlubokým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami. Vnitřní členění tříd vychází z úrovně jejich individuálních schopností a potřeb, které jsou určující pro obsah vzdělávání. Základem je individuální přístup ke každému žákovi.

V rehabilitační třídě si žáci osvojují elementární vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní získat určitou míru soběstačnosti, najít vhodnou formu komunikace s jejich okolím a napomáhají rozvoji jejich motoriky. Zvláštní skupinu tvoří žáci s poruchou autistického spektra, kteří jsou vzděláváni v autistických třídách. V každé třídě pracuje asistent pedagoga, který zajišťuje společně se speciálním pedagogem individuální přístup ke každému žákovi. Cílem školy je, aby žák dosáhl zlepšení sociálních a školních dovedností a celkových psychických schopností do takové úrovně, aby se mohl co nejlepším způsobem začlenit do svého sociálního prostředí a kmenové školy.

Zkušenosti se zooterapiemi:

Rozhovor

Ve škole není praktikována žádná ze zooterapií. Pedagogové znají pojmy hiporehabilitaci i canisterapie, s pojmem felinoterapie se zatím neseťkali. Zdrojem informací byly především předané zkušenosti účastníků zooterapie, dále literatura a internet. Hiporehabilitace probíhá jako součást Komplexního programu rehabilitačně resocializační péče v rámci práce s dítětem v DPL, není tedy přímo součástí vzdělávání. V rámci terapií v DPL probíhala i canisterapie, opět nebyla součástí vzdělávání. Vzhledem k faktu, že je škola zřízena při zdravotnickém zařízení, jsou jednotlivé terapie dítěti indikovány na základě odborného posouzení lékaře. Nabídka terapií je v DPL velmi široká, některé z nich nabízí léčebna, jiné škola. Tento systém by měl být komplexní. Terapie za pomoci zvířat je zpracována v plánu osobního rozvoje žáka.

Ve škole mají v současné době ve třídě želvy. Péče o zvíře je zahrnuta v pracovní výchově žáků jako každodenní aktivita. Jedná se zejména o krmení želv. Čištění je obtížnější a záleží na skladbě žáků, kteří jsou ve výuce. Pedagog například nezařazuje aktivitu spojenou se zvířetem, pokud je ve třídě nový žák nebo pokud dojde k nepřiměřené reakci žáka apod. Vždy záleží na rozpoložení dítěte. Dětem se líbí želvy pozorovat a pedagogové je používají jako motivaci- např. u dítěte, které nechce pracovat a pozitivně reaguje na zvíře. A také jako relaxaci- žáci je mohou pozorovat a baví se tím. Legislativně je pobyt zvířete v zařízení ošetřen z hlediska bezpečnosti žáků

a zaměstnanců školy.

Vzhledem k tomu, že děti jsou v léčebně pouze na přechodnou dobu, pedagogové nepředpokládají vznik pevného vztahu dítě- zvíře. Kladně však hodnotí všechny pořádané akce se zvířaty pořádané ve škole či jako součást léčby. Jedná se o přednášky, besedy nebo výukové programy. Dle pozorování pedagogů jsou děti mezi zvířaty spontánnější, dokážou se lépe prosadit, protože stojí o kontakt se zvířetem. Děti jsou celkově přístupnější, komunikativnější, z emocí převládá radost. Nicméně kontakt se zvířaty není vhodný pro všechny klienty zařízení vzhledem k psychiatrickým diagnózám. Zde více než jinde platí spolupráce zdravotního, sociálního i pedagogického úseku, tak, aby se dosáhlo požadovaného efektu v léčbě. Nicméně pedagogové se shodují na tom, že interakce se zvířetem přispívá k pozitivnímu ladění dítěte, budování sebedůvěry a pocitu užitečnosti. Péče o zvíře pak může být dobrým prostředkem v získávání životních jistot.

Závěr:

ZŠ speciální při Dětské psychiatrické léčebně nevyužívá žádný typ zooterapie a to zejména proto, že terapie jsou indikovány v léčebné části zařízení. To v praxi znamená, že děti jsou zařazovány do hiporehabilitace i canisterapie, vždy s přihlédnutím k jejich aktuálnímu stavu a diagnóze, v rámci léčebných prostředků. Jedná se o další aktivity zejména v odpoledních hodinách. Zooterapie zde není doménou pedagogické rehabilitace ale rehabilitace ucelené. Pedagogové vidí smysl zooterapie u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Zatím si však neumí představit možnost cíleně pracovat s dítětem ve výuce za asistence zvířete. Návštěvy zvířat vnímají spíše jako podpůrnou nebo relaxační součást výuky.

Základní škola a Mateřská škola a poskytovatel sociálních služeb, Kaňka o.p.s.

Rozhovor, sekundární analýza dat

Centrum Kaňka je areál, kde sídlí nestátní neziskové organizace Občanské sdružení volnočasových a terapeutických aktivit, Kaňka o. s. a Základní škola a

Mateřská škola a poskytovatel sociálních služeb, Kaňka o.p.s. Zajišťuje tak model sociálních služeb, vzdělávání a volnočasových aktivit. Základní škola poskytuje vzdělání žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a jejím mottem je „Škola pro děti obyčejné i neobyčejné.“ Ve třídách základní školy speciální se vzdělávají žáci s těžkým zdravotním postižením, v pásmu se středně těžkým až těžkým mentálním postižením, s autismem, s různými formami DMO a souběžným postižením více vadami. Hlavním a nejdůležitějším cílem školy je připravit každého žáka na integraci do běžné společnosti s ohledem na individuální zvláštnosti jednotlivých osobností. Škola klade důraz především na oblasti výchovy a vzdělávání pro praktický a samostatný život. Škola úzce spolupracuje se Speciálně pedagogickými centry (SPC), odbornými lékaři a dalšími institucemi po celé republice. Škola vychází z principů ucelené rehabilitace, využívá metody a pomůcky alternativní komunikace a názorné pomůcky. Komplex odborných terapií je základem vzdělávání. Školní vzdělávací program vychází z individuálních potřeb každého žáka a přizpůsobuje mu vzdělávací proces. Cílem je posilování dovednosti a schopnosti žáků a směřování k jejich samostatnosti a vedení žáků k vytváření pozitivních vztahů ke spolužákům a k začlenění do kolektivu a příprava k tomu, aby se projevovali jako samostatné osobnosti. V současnosti navštěvuje speciální školu 25 dětí. Zřízení má vlastní canisterapeutický tým.

Zkušenosti ze zooterapií:

Rozhovor

Pedagogové znají pojmy zooterapie, canisterapie i felinoterapie. Informace získávají ze zkušeností ostatních zařízení, odborných stáží, studií, internetu apod. Zařízení naplňuje představu o ucelené rehabilitaci dítěte s postižením s rozvojem bio-psycho- sociální stránky za využití velké škály terapií. Zařízení má zkušenosti s canisterapií, nevyklučují možnost zařadit i další terapie za pomoci zvířat. Zatím jsou tyto terapie jako volnočasové.

V zařízení v současnosti nemají žádné zvíře. Chovali morče, které uhynulo. Dle vyjádření pedagogů tato situace byla pro některé děti velmi stresující. Děti si znovu a znovu žádaly vysvětlení, proč se to stalo, chodily na místo, kde bylo morče umístěné

apod. Po delší době (řádu měsíců) se situace stabilizovala. Zároveň byl problém i s péčí o zvíře. V zařízení je většina dětí s diagnózou těžká a hluboká mentální retardace, a proto není možné, aby se všichni děti zúčastnily úklidu a péče kolem zvířete. Pedagogové shodně tvrdí, že zvíře je přínosem a obohacením pro děti. Je ovšem třeba dobře zvážit všechny okolnosti. Např., zda je skupina schopná zvládnout vše kolem péče o zvíře, co v případě prázdnin, úhynu zvířete apod. Většina z pedagogů jsou nadšenými chovateli zvířat a přáli by si další zvíře. Dokázali by si představit i cílené využití zvířete ve výuce. Pro děti s mentální retardací je důležitá v edukaci metoda názornosti, k čemuž by přítomnost zvířete výrazně přispívala.

Canisterapie

Rozhovor

Canisterapie je zde praktikována vlastním canisterapeutickým týmem. Ten funguje již 2 roky. Součástí týmu jsou dvě paní učitelky, které mají zkoušky na provádění canisterapie a dvě fenky- Belly a Tracy. Výhodou je, že paní učitelky žáky velmi dobře znají a pracují s nimi pravidelně a dle individuálních potřeb. Canisterapie se mohou zúčastňovat všechny děti. Dále má zařízení zkušenost s canisterapií z o. s. Hafík. V Centru Kaňka probíhá canisterapie formou skupinové i individuální práce. Terapie probíhá dle předem stanoveného harmonogramu a dle individuálních potřeb a možností 1x týdně až 1x za měsíc. Je hrazena z grantů a příjmů od klientů. Není vedená jako metoda pedagogické rehabilitace. Je poskytována jako fakultativní služba sociální služby Denního stacionáře. Terapie za pomoci zvířat je zapracována v plánu osobního rozvoje žáka. Umístění zvířat v zařízení není legislativně ošetřeno. S canisterapií velmi dobré zkušenosti, nezaznamenali zatím žádný problém. Vzhledem k tomu, že mohou využívat pejsky dle individuálních potřeb, se děti, které se zpočátku báli, naučí postupně odbourávat strach a získávat jistotu.

Dle rozhovoru vyplynulo, že canisterapie má pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami velký smysl. Rozvíjí žáky po psychické, sociální a emoční stránce a také motoricky. Efekt je vidět u dětí, které se zúčastňují canisterapie dlouhodobě a jsou polohováni za pomoci pejska. Děti se nebojí, jsou spontánnější, doba

polohování se prodlužuje, děti se uvolní, relaxují, což přispívá k celkově pozitivnímu ladění dítěte. V pravém slova smyslu ji zde považují jako psychoterapeutickou metodu při řešení různých situací. Např. navazování kontaktu u dětí, které obtížně komunikují, překonání strachu, sblížení se s ostatními nebo u dětí s poruchami autistického spektra. Dle pedagogů je každé dítě originál a tak bychom k němu měli přistupovat. Nalézt, co potřebuje a naplnit jeho potřeby a v co možná nejvyšší míře podporovat jeho rozvoj a začlenění do společnosti. Na této cestě mu mohou pomoci i kamarádi ze zvířecí říše.

Zúčastněné pozorování

Jednalo se o individuální canisterapii u Nikolky, 10 let, s těžkou mentální retardací a kombinovaným postižením. Byla prováděna v místnosti, která se využívá také jako herna, s příjemnou výmalbou a na měkké podložce na zemi. Další pomůckou byl polštář- válec. Jednalo se o polohování klientky a trvalo 15 minut. Přítomná byla paní učitelka a její fenka Tracy.

Nikolka se polohování zúčastňuje pravidelně a jedná se zde o cílenou formu rozvoje žáka s těžkým postižením, který spadá do ucelené rehabilitace. Na počátku pustila paní učitelka potichu příjemnou relaxační hudbu a ujistila se, že nic nebude rušit. Po celou dobu s Nikolkou komunikovala a říkala jí, co bude dělat. Na Nikolce nebylo znát žádné napětí. Bylo patrné, že prostředí i pejska dobře zná a nebojí se. Během vyčleněného času Nikolka vystřídala několik poloh a byla v přímém kontaktu se psem. Sledovala pejska a vnímala jeho teplo, srst. V závěru ji paní učitelka vedla jednu a pak druhou ruku a společně pejska hladily. Nikolka výskala radostí.

Závěr:

Centrum Kaňka využívá v současnosti v rámci ucelené rehabilitace canisterapii. Zařízení má vlastní canisterapeutický tým. Canisterapie je zde volnočasovou aktivitou, která je hrazená z grantů a příjmů od klientů a je zařazována dle individuálních potřeb dětí. Pedagogové si uvědomují význam zvířete u dítěte. Dle jejich názoru u dítěte s mentální retardací plní pes roli kamaráda, dítě s ním dokáže udržet kontakt a snaží se s

ním komunikovat. Z důležité také považují přímý kontakt se zvířetem- polohování, mazlení, hlazení. Současně pes přináší nové podněty a je také zdrojem zábavy a relaxace.

Dětský domov, Základní škola a Školní jídelna, Radenín 1

Rozhovor, sekundární analýza dat

Dětský domov sídlí v prostorách bývalého šlechtického sídla- zámku. Jeho součástí je mateřská i základní škola se školní jídelnou. Je zřizován Jihočeským krajem. Žijí zde děti od věku 3 až 18 let, ale i starší, zletilé, které zde mohou dobrovolně pobývat až do doby svého úplného ukončení vzdělání, tedy až do 26 let. Dále děti se zdravotním postižením, jimž se nedostalo řádné péče ani výchovy. Způsob života na zámku je přizpůsoben modelu života v rodině, v bytovém interiéru, formou samostatně hospodařících rodinných skupin. V každé je 6 – 8 dětí se dvěma vychovateli a 1 asistentkou pedagoga, což daleko více navozuje dění v rodině. Děti se tak zprostředkovaně učí rodinnému soužití v náhradní rodinné péči. Úkolem institucionální výchovy v podmínkách dětského domova je nahrazovat výchovu rodinnou a zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji, učení a nápravě výchovných i vzdělávacích nedostatků, se kterými dítě do zařízení přichází. Školské zařízení je určeno ohroženým dětem, jejichž charakteristika problémů a potřeb dosahuje intenzity indikující bezprostřední nařízení předběžného opatření soudu nebo uložení ústavní výchovy. Prostřednictvím DDÚ v Českých Budějovicích jsou přednostně přijímány děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Často se jedná o kombinovaná postižení, kdy se k mentální retardaci přidruží vady řeči, sluchu, psychická onemocnění, ale také poruchy chování často plynoucí z psychické deprivace. Těmto žákům je věnován individuální péče s cílem pomoci jim začlenit se do kolektivu a ve školním vzdělávání jim umožnit co největší možný rozvoj s prožitkem úspěšnosti. V přístupu k těmto žákům je samozřejmostí přiměřená a diferencovaná náročnost požadavků, respektování individualit a jejich schopností. Ve školním roce 2011/2012 se ve speciální škole vzdělává 7 žáků podle ŠVP *Učení pro život*.

Zkušenosti se zooterapií:

Rozhovor

V současnosti není ve škole využívána žádná ze zooterapií. Pedagogové znají pojmy hipoterapie i canisterapie, o felinoterapii ví z doslechu 1 pedagog. O využití zooterapií v rámci výuky neslyšeli, ani se o tuto možnost nezajímali. Při rozhovoru a otázkách, které se týkali canisterapie, se o tuto problematiku zajímali. Nevylučují zařazení do výuky nebo alespoň do volnočasových aktivit dětí. Pedagogové se shodují, že zvíře má pro dítě velký přínos, obzvláště pokud se o něj dítě samo stará. Rozvíjí ho v sebekontrolu, uvědomování si sama sebe, pocit důvěry a jistoty. Pedagogové společně tvrdí, že děti v Dětském domově potřebují znát pocit něčí blízkosti, pocit důvěry, zájem a jistoty. Zvíře pak může být dobrým společníkem i důvěrníkem a v mnoha případech supluje dětem blízké osoby, které jim chybí. Většina dětí pak v blízkosti zvířat projeví spontánní radost, uvolnění a to je vítaný prostředek relaxace.

V zařízení mají andulku a zakrslého králíka. Ve škole mají ve třídách 2 morčata - Jáju a Páju. Péče o zvířata je zahrnuta v plánech osobního rozvoje žáků. O morčata se děti starají a pod dozorem jim čistí a krmí je. Děti se naučily zvládat péči o zvíře poměrně rychle. Nyní jsou pyšné, že to mohou dělat a vidí za sebou pozitivní výsledek. S péčí o morčata není problém ani o prázdninách, protože zařízení má celoroční provoz.

Pro děti je zvíře ve výuce vítaná změna. I v tomto případě paní učitelka využívá morčat cíleně v rámci výuky. Dokáže lépe motivovat žáky. Mnozí z žáků lépe pracují, pokud ví, že odměna bude mazlení se s morčetem. I zde jeví práce s morčetem znaky AAE, aniž si toho pedagog byl vědom. Zde je také velká výhoda, že pedagog dítě velmi dobře zná a ví tak lépe, jak s ním pracovat a co je pro jeho rozvoj nejvhodnější. Zároveň zná povahu žáka, možné výkyvy nálad, situaci v rodině, pravidelnost styků s rodinou apod., a dokáže tak lépe přizpůsobit výuku s ohledem na individuální potřeby žáků.

Před cca 5-ti lety byla využívána hiporehabilitace, která se setkala s velkým zájmem u dětí. Byla praktikována 1x týdně. Přerušila se zejména kvůli složitějšímu

dojíždění a financování dopravy. Vzhledem k tomu, že v Dětském domově převažují děti s diagnózou ADHD a poruchami chování, pedagogové by terapie za pomoci zvířat vítali. Dle jejich vyjádření měla hiporehabilitace při pravidelném využívání efekt. Děti u činnosti vydržely, zklidnily se a měly zájem i o práci s koňmi. Zároveň se cítily jako důležitá součást týmu, což přispívalo k rozvoji sebedůvěry.

Skupinový rozhovor s žáky

Rozhovor vedený s Petrem, 12 let (středně těžká mentální retardace, kombinované postižení), Michalem 10 let, (porucha autistického spektra) a Jirkou, 12 let (středně těžká mentální retardace) v prostředí školy. Paní učitelka nám vyhradila místo v herně, kde se kluci, dle spontánních projevů, cítili velmi dobře. Na začátku jsme se seznámili a slova se ujal Jirka. Chlapci se cítili důležití, že mohou dělat rozhovor s cizí osobou a Jirka s Petrem tak soupeřili o mou pozornost. Jejich povídání bylo často nesrozumitelné, proto jsem se snažila dát mu rámeček a věnovat se pouze zvířátkům. Michal zpočátku naslouchal, když jsem se zeptala na morčata, beze slova mě chytnul za ruku a dovedl k nástěnce, kde měli vystavené fotky různých zvířat i svých morčat, které mi ukázal a pojmenoval správně jejich jmény. Pak došel pro knihu o zvířatech, kde byli velké fotky zvířat a ukazoval mi ty nejoblíbenější. Dával najevo radost hlasitým smíchem a tleskáním rukou o kolena. Asistentka, která byla přítomná po dobu rozhovoru, potvrdila, že Michal má zvířata velmi rád a někdy je těžké ho od morčat nebo obrázkové knížky odtrhnout. Mezitím Jirka s Petrem celou situaci komentovali a chlubil se tím, jak Jáju a Páju chodí krmit. Když jsem se zeptala, kdo z nich umí zvířátku vyčistit klec, začali se oba předhánět a soupeřit, který je lepší v čištění. Pak mi šli oba ukázat místo, kde morčata bydlí, kde mají krmení a kde mají pomůcky k čištění. Na konci mi kluci namalovali obrázek (příloha 4). Rozhovor byl velmi příjemný a veselý, přínos, který měl pro autorku, není bohužel, měřitelný objektivními metodami.

Závěr:

ZŠ speciální při Dětském domově Radenín v současnosti nevyužívá žádnou ze zooterapií, ale o této možnosti uvažují. Zvíře považují jako důležitého partnera, který

může dítěti bez rodičů částečně nahradit blízkou osobu. Také proto vlastní v zařízení morčata, zakrslého králíka a andulku. Zvíře zde plní roli kamaráda, děti si s ním často hrají nebo povídají. Dle vyjádření pedagogů u zvířete děti pocítí blízkost a lásku bez podmínek, zvíře je nesoudí ani netrestá a dává jim pocit radosti.

4 Diskuse

Bakalářská práce mapuje využívání zooterapie u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Autorka práce se zaměřila na zkušenosti využívání zooterapie ve speciálních školách, a zároveň na znalosti a zájem u tuto problematiku u pedagogů. Seznam zařízení byl získán studiem internetových stran jednotlivých zařízení a informacemi ze ZŠ a MŠ Tábor. Zařízení byla kontaktována prostřednictvím e-mailu a telefonicky. Každé zařízení pak autorka navštívila osobně a provedla v něm rozhovor s pedagogy, v některých zařízeních i rozhovor s žáky. Další metodou pak bylo pozorování a fotodokumentace.

Otázka č. 1 zjišťovala, zda využívají speciální školy v okrese Tábor v rámci pedagogické rehabilitace pouze canisterapii. Zde zjištěno, že školy mají nejvíce zkušeností právě s canisterapií, ZŠ a MŠ Tábor využívá dlouhodobě také hiporehabilitaci. Spolupracují organizací v rámci canisterapie byla o. s. Hafík. Všechna zařízení využívají terapii za účasti malých zvířat umístěných v zařízení. Činnosti spojené s péčí o zvíře jsou součástí plánu osobního rozvoje žáka.

Otázka č. 2. zjišťovala, zda je některá z forem zooterapie prováděna pravidelně. Ve školách, kde se zooterapie provádí, je snaha o to, zařazovat ji jako pravidelnou činnost. Zde potvrzeno pedagogy, že každá z používaných terapií ve speciálním školství zařazována pravidelně, má větší účinnost. Canisterapie má formu individuální i skupinovou. Individuální canisterapie je zařazována u žáků s těžkým mentálním a kombinovaným postižením.

Otázka č. 3 zjišťovala, zda financování zoterapií zajišťuje speciální škola. V MŠ a ZŠ Rolnička a ZŠ Kaňka, o.p.s., je canisterapie financována klienty. V MŠ a ZŠ Tábor ji financuje sdružení zřizované při škole.

Dle Matějčka pouhá přítomnost zvířat blahodárně působí u dětí s různým druhem a stupněm postižení a při různých onemocněních. Pozitivní vliv na dítě mají i malá domácí zvířata chovaná v domácnosti pro potěšení. Malá domácí zvířata mají ve vývoji

člověka od dětství do dospělosti i svůj stimulační a výchovný význam (17). Z výsledků bakalářské práce vyplynulo, že každé zařízení, kde byl prováděn výzkum, mělo nebo má zkušenost se zvířetem umístěným v zařízení. Jednalo se o malá zvířata (morče, králík, rybičky apod.). Pedagogové si možnost mít zvíře v zařízení velmi chválili a potvrdili pozitivní vliv na dítě. U malých zvířat také většinou odpadá strach dětí, který může nastat v případě psa nebo koně. Z vlastního pozorování autorky je možno potvrdit stimulační i výchovný efekt zvířete na dítě s postižením. Děti se péčí o zvíře stávají zodpovědnějšími, stoupá jejich sebevědomí, mají radost, že něco dokážou. Cílené využití zvířete pedagogem ve výuce pak může vést k rozvoji a stimulaci dítěte. U některých pozorování a rozhovoru s žáky bylo patrné, že děti pozitivně reagují jen při vyslovení jména daného zvířete v zařízení. Výhodou malých zvířat v zařízení je také to, že je děti dobře znají, jsou na ně zvyklé. Činnosti péče o zvíře jsou pravidelné a jasné, děti jsou na začátku dne seznámeny, co budou dělat. Tento daný řád přináší dětem jistotu.

Dále Matějček tvrdí, že terapeuticky připravení psi mají pozitivní výsledky ve styku s dětmi postiženými vážnějším stupněm mentální retardace. Projevil se příznivý vliv na komunikační schopnosti těchto dětí a na jejich sociabilitu (17). Dle Galajdové si mentálně postižené dítě a pes si většinou nějak zvláště rozumějí, jako by měli svoji vlastní řeč...dobře se navzájem chápou. Pes nenechá dítě bez podnětů, poutá jeho pozornost a tím budí jeho intelekt. Zvyšuje jeho komunikační dovednosti- dítě hovoří se psem gesty, mimikou, později slovně (7). U dlouhodobějšího pozorování v MŠ a ZŠ Tábor při canisterapii lze toto potvrdit. I dítě s těžkou mentální retardací, které se na počátku canisterapie psa bálo, se v závěru pokoušelo s pejskem komunikovat“ po svém“. Ve všech školách, kde praktikovali zooterapie, mají jen pozitivní výsledky. U dětí převládala radost, nadšení, pozitivní ladění a s dětmi se i po skončení terapie pracovalo lépe. Všechna zařízení zařazují do výuky i další aktivity spojené se zvířaty- výukové programy, návštěvy ZOO apod. U dětí se tyto aktivity vždy setkávají s oblibou a jsou vítanou relaxací.

V souvislosti s umístěním zvířat v zařízeních by autorka ráda upozornila na problematiku případného uhynutí zvířat. Tento problém vznikl ve 2 ze škol. Bylo nutné děti s tímto faktem seznámit a vysvětlit. Jak potvrdili pedagogové, nebylo to jednoduché vzhledem k tomu, že děti si se zvířetem utvoří většinou velmi těsné pouto. Zde možná prostor pro teoretickou základnu a poskytnutí informací. Jak lze dětem pomoci překonat smutek ze ztráty zvířátka, které je doprovázelo výukou a bylo jim kamarádem.

Základní terminologie jak jí předkládá Freeman (6) není pedagogům zcela známá. Většinou znají pojem hipoterapie a canisterapie, v případě felinoterapie si většina není jistá. Pouze jedno zařízení se setkalo s ukázkovou hodinou felinoterapie. Taktéž pojem pedagogická rehabilitace jim není znám, ačkoliv jeho význam beze zbytku naplňují. Dle jejich slov tomuto termínu plně odpovídá pojem speciální pedagogika se všemi metodami a postupy.

Sporné je zde také jak označit cílenou práci se zvířetem ve výuce. Freeman definuje AAE- Animal Assisted Education jako metodu vzdělávání za pomoci zvířat, kde pedagogové využívají pozitivní vliv zvířat na žáky se specifickými potřebami nebo jako součást zážitkové výuky. Cíle jsou stanoveny pedagogickými pracovníky ve spolupráci se zooterapeutem (6). Dle výzkumu autorky se ve všech školách, kde mají zvíře ve třídě, cíleně využívá při práci s dětmi. Slouží jako prostředník ve výuce, motivační i relaxační prvek. Speciální pedagogové jsou, dle mínění autorky, schopni pracovat se zvířetem ve výuce efektivně, ačkoliv nejsou školeni jako zoterapeuti. Velkou výhodou je, že znají podrobně děti a přistupují k nim individuálně. Z výzkumu vyplynulo, že nejvíce pracují pedagogové právě s malými zvířaty umístěnými ve škole. Canisterapie a hipoterapie je většinou doplňková forma terapií, ve většině případů jako volnočasová aktivita.

Dle Slowíka je terapie z pohledu speciální pedagogiky vnímána jako odborný postup, který pomáhá dosahovat výchovných a vzdělávacích cílů, který se netýká pouze nápravy poškozených funkcí, ale usiluje o rozvoj v oblasti fyzické, psychické a sociální (29). Právě tyto oblasti lze, dle autorky, velmi dobře rozvíjet i s pomocí zvířat a to jak

v přirozeném domácím prostředí, tak i ve vzdělávání. Ať už se na zvíře díváme jako na kamaráda nebo cvičeného pomocníka, je patrné, že jeho pomoc je v mnoha ohledech nezastupitelná. A pokud zvíře vyvolá ve tvářích dětí radost, smích a veselí a v jejich duších pohodu a vyrovnanost, pak má hluboký smysl. A to platí u dětí zdravých a o to více u dětí s postižením.

5 Závěr

Výzkumným cílem bakalářské práce bylo zmapovat využívání zooterapií na ZŠ speciálních v okrese Tábor. Metodami kvalitativního výzkumu pak zjistit přínos zooterapií, pokud jsou využívány a problémy, pokud se v souvislosti se zooterapií v zařízení vyskytly.

Autorce se podařilo získat informace ze všech ZŠ speciálních v okrese Tábor. Zkušenosti se zooterapií potvrdili všichni dotázaní, v současnosti využívají terapie 3 školy, 2 školy využívají pouze canisterapii, 1 škola canisterapii a hiporehabilitaci. Canisterapie je oblíbenou terapií a na ZŠ speciálních se zatím nesetkali s žádnými většími problémy. V současnosti mají 3 školy pozitivní zkušenosti s prováděním canisterapie o. s. Hafík z Třeboně. Individuální canisterapie se provádí v ZŠ Kaňka a Rolnička. Z vlastního pozorování je patrný přínos individuální canisterapie u dětí s těžkou mentální retardací a kombinovaným postižením. V ZŠ a MŠ Tábor se jedná o canisterapii skupinovou. Pedagogové potvrdili nutnost pravidelných činností, které přispívají ke stabilizaci dítěte s postižením. Proto se zooterapie snaží zařazovat pravidelně. Pedagogové se shodují na pozitivním vlivu zvířete na dítě a to jak ve výuce, tak mimo ni. Toto se potvrdilo i při pozorování autorky při hiporehabilitaci a canisterapii. I na školách, kde se v současnosti žádná ze zooterapií neprovádí, o ní zjišťují informace a zdá se jim pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami přínosná.

Způsoby financování zooterapií jsou různé, ve 2 zařízeních si přispívají sami klienti, v 1 škole financování zajišťuje Sdružení Postižené dítě zřizované při ZŠ. Financování, dle autorky, závisí také na tom, kdo je zřizovatelem školy- zde rozdíl mezi státním a soukromým subjektem.

Velmi zajímavým zjištěním bylo využívání malých zvířat přímo ve výuce. Každá z oslovených ZŠ má zkušenost se zvířetem ve výuce. Zvíře zde neslouží pouze jako mazlíček, ale je cíleně využíváno jako motivační prvek ve výuce, v rámci pracovních činností- čištění, krmení a vhodně zvolená relaxace- hlazení, mazlení. Z pozorování autorky vyplynulo, že speciální pedagogové umí zařadit zvíře do výuky vhodně,

nenásilně a navodit motivační atmosféru k různým činnostem. Autorka může potvrdit z vlastního pozorování nadšení dětí ze zvířete ve třídě, velký zájem dětí a plnění všech povinností kolem péče o zvíře. I činnost, dle autorky méně oblíbená- čištění klece apod., zde děti prováděly samozřejmě a rádi. Dle mínění autorky je právě téma využívání malých zvířat ve speciálním školství vhodné k podrobnějšímu zpracování. Chybí legislativní rámec a vyskytl se také problém, jak dětem vysvětlit úhyn zvířete.

Z výzkumu je patrné, že hiporehabilitace i canisterapie se stává oblíbenou terapií i ve speciálním školství a pomáhá rozvíjet dítě s postižením jako metoda ucelené rehabilitace. Zvíře využívané přímo ve výuce i mimo ni dokáže být opravdu vhodným stimulem u dítěte s postižením.

6 Seznam použitých zdrojů:

1. ANIMOTERAPIE. *Terapie za pomoci malých zvířat*. [online] ©2009. [cit. 2011-12-19] Dostupné z: <http://www.animoterapie.cz/terapie-mala-zvirata.htm>
2. AOVZ. *Přítomnost zvířete ve škole*. [online] ©2007 [cit. 2011-12-19] Dostupné z: http://www.aovz.cz/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=26&Itemid=49
3. CONFERENCE HANDBOOK. *People and animals: A timeless Relationship*. Glasgow, 2004. ISBN 0-9548001-0-9
4. ČHS.[online] ©2009 [cit.2011-12-19] Dostupné z : <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php>
5. DELTA SOCIETY. *Benefits of Animal-Assisted Activities/Therapy* [online] ©2012[cit.2011-12-19]Dostupné z: <http://www.deltasociety.org/Page.aspx?pid=322>
6. FREEMAN, M. Terminologie v zooterapii. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN: 978-80-7322-109-6
7. GALAJDOVÁ L. GALAJDOVÁ Z. *Canisterapie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 168 s. ISBN 978-80- 7367-879-1
8. GILLBERT, Ch. PEETERS, T. *Autismus- zdravotní a výchovné aspekty*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 122 s. ISBN: 80- 7178-856-2
9. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 408s. ISBN 80-7367- 040- 2
10. HOLLÝ, K. HORŇÁČEK, K. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. 1.vyd. Ostrava: Montanex, 2005. 293s. ISBN 80- 7225-190-2
11. HYPŠOVÁ, D. *Felinoterapie. Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN: 978-80-7322-109-6
12. JANKOVSKÝ, J. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. 2.vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5

13. JANKOVSKÝ, J., PFEIFFER, J., ŠVESTKOVÁ, O. *Vybrané kapitoly z uceleného systému rehabilitace*. 1.vyd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU, 2005. 103 s. ISBN 80-7040-826-X.
14. KADLECOVÁ, E. Zelená pro felinoterapii. [online] Sborník z odborné konference: *Má zooterapie zelenou?* Praha: Dobrovolnické centrum FN v Motole, 2011. 37 s. Dostupné z:<http://www.dcmotol.cz/media/pdf/sbornik-zoo-2011.pdf>
15. LANTELME V. *Hipoterapie*. [online] 2008. [cit.2011-12-19] Dostupné z: <http://www.os-svitani.cz/Hipoterapie.php>
16. LEUGNER, S. WINKELMAYER R. SIMON R. *Mensch und Tier*. 1. vyd. 2002. 128 s. ISBN: 3-85050-502-2
17. MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 446 s. ISBN 80- 246-1056-6
18. MÜLLER, O. *Terapie ve speciální pedagogice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 295 s. ISBN 80- 244-1075-3
19. NERANDŽIČ, Z. *Animoterapie, aneb jak nás zvířata léčí*. 1. vyd. Praha: Albatros. 2006. 159. s. ISBN: 80-00-01809-8
20. NERANDŽIČ, Z. Léčebné využití zvířat v rehabilitačním procesu. [online] Sborník z odborné konference: *Má zooterapie zelenou?* Praha: Dobrovolnické centrum FN v Motole, 2011. 37 s. Dostupné z:<http://www.dcmotol.cz/media/pdf/sbornik-zoo-2011.pdf>
21. NETOLICKÁ, D. *Integrace versus inkluze*. [online] [cit.2011-12-19] Dostupné z:<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/12715/integrace-versus-inkluze.html/>
22. NÝVLTOVÁ, V. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. 1. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008. 228 s. ISBN 978- 80- 86723- 48- 8
23. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. A přepr. vyd. Brno: Paido,2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0
24. PODRÁPSKÁ, J. Kůň jako partner pro zdraví i pro radost. *Sociální služby*. 2009, ročník: XI., č. 2. 35 s. ISSN 1803-7348

25. PODRÁPSKÁ, J. Pes jako součást sociálních služeb. *Sociální služby*. 2009, ročník XI., č. 5. 35 s. ISSN 1803-7348
26. PŘINOSILOVÁ, D. *Diagnostika ve speciální pedagogice*. 2. vyd. Brno.: Paido, 2007. 180 s. ISBN 978- 80- 7315-157-7
27. SLOMEK, Z. *Základy speciální pedagogiky* [online] JU v Českých Budějovicích, 2006.[cit.2011-12-15]. Dostupné z:<http://charita.xf.cz/tfjcu/zaklspecped.pdf>
28. SLOMEK, Z. *Etopedie*. 1. vyd. Praha: Univerzita J.A. Komenského, 2010. 96 s. ISBN :978-80-86723-84-6
29. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3
30. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7367-691-9
31. TICHÁ, V. Indikace a cíle canisterapie. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN: 978-80-7322-109-6
32. VALENTA, M. a MÜLLER, O. *Psychopedie*. Parta, 2007.130s. ISBN: 978-80-7320-099-2.
33. VOTAVA, J. a kol. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. 1.vyd.Praha: Karolinum, 2005. 207 s. ISBN 80-246-0708-5.
34. VÝCVIKOVÉ CANISTERAPEUTICKÉ SDRUŽENÍ HAFÍK. [online] [cit. 2011-12-19] Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-64-moznosti-vyhody-kdo-a-kde.html>
35. WEIDNEROVÁ, M. Okamžiky štěstí. *Pes přítel člověka*. 2011, ročník 56, č. 4, 98s.
36. Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání v platném znění.

7 Klíčová slova

Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami- integrace- inkluze- speciální pedagogika- ucelená rehabilitace- zooterapie

8 Přílohy

Příloha 1: Polostrukturovaný rozhovor

Příloha 2: Skupinová canisterapie V MŠ a ZŠ Tábor (archiv MŠ a ZŠ)

Příloha 3: Hiporehabilitace dětí z MŠ a ZŠ Tábor (archiv ZŠ a MŠ)

Příloha 4: Obrázky dětí MŠ a ZŠ Tábor a ZŠ při DD Radenín

Příloha 1: Otázky polostrukturovaného rozhovoru

1. Máte zkušenosti se zoterapií na Vaší ZŠ speciální? (Hipoterapie, canisterapie, felinoterapie)
2. Jak jste se o provádění zoterapií dozvěděli?
3. O jaký druh zoterapie se jedná/ jednalo?
4. Má, dle Vašeho názoru, zoterapie ve speciálním vzdělávání smysl? Proč?
5. Jak často je využívána zoterapie?(jednorázová aktivita, návštěvní program apod.)Popř. jak dlouho byla zoterapie využívána, pokud v současnosti využívána není?
6. Kdo zoterapii provádí? Máte zkušenosti s více zařízeními?
7. Jakým způsobem probíhá? (čas, skupiny?, práce s dětmi- aktivní, pasivní)
8. Jakým způsobem je zoterapie financována?
9. Je zoterapie součástí výuky jako metoda pedagogické rehabilitace?
10. Je zoterapie spíše podpůrná a relaxační metoda při vyučování?
11. Zúčastňují se zoterapie všechny děti? Pokud ne tak z jakého důvodu?
12. U dlouhodobějších zoterapií: Má dle Vašeho názoru zoterapie pozitivní vliv na děti? Pozorovali jste změnu v chování u některého z dětí při zoterapii?

13. Jaká emoce, dle Vašeho pozorování, u dětí převládá při interakci se zvířetem?
(strach, radost, nejistota, lhostejnost, nadšení..)
14. Má Vaše ZŠ zvířata přímo ve třídě? - králíci, morčata, rybičky, andulky apod.
15. Pokud ne, přemýšleli jste o tom? Zdá se Vám to vhodné?
16. Pokud ano, je péče o zvíře zahrnuto i v pracovní výchově žáků?
17. Je umístění zvířátek v ZŠ nějak legislativně ošetřeno?
18. Je terapie za pomoci zvířat zapracována v plánu osobního rozvoje žáka?
19. Zdá se Vám nabídka zooterapií pro ZŠ dostatečná? Uvítali byste nějaké změny?
Máte nějaká doporučení, připomínky, poznatky, o které byste se chtěli podělit?
20. Kolik dětí navštěvuje speciální školu?

Příloha 2: Skupinová canisterapie V MŠ a ZŠ Tábor (archiv MŠ a ZŠ)

Příloha 3: Hiporehabilitace dětí z MŠ a ZŠ Tábor (archiv ZŠ a MŠ)

Příloha 4: Obrázky dětí MŠ a ZŠ Tábor

Nikolka, 13 let (středně těžká mentální retardace)

„Hry s pejsky“

Obrázky dětí MŠ a ZŠ Tábor- společná práce

Nikolka, 13 let (středně těžká mentální retardace)

Jirka, 15 let (Downův syndrom)

„Naši koníci“

Obrázek dětí ze ZŠ při DD Radenín- společná práce

Petr, 12 let (středně těžká mentální retardace, kombinované postižení)

Jirka, 12 let (středně těžká mentální retardace)

„ Máme rádi zvířata“

